

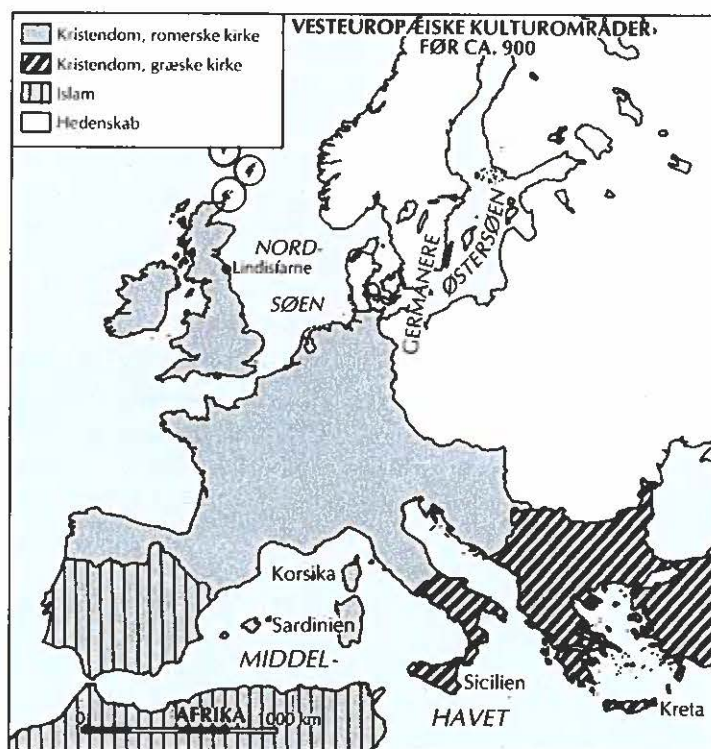
Middelalderen 850-1450

Middelalderen som myte og realitet

Næppe nogen anden periode i historien er underlagt så mange, ofte indbyrdes modstridende myter og vrangforestillinger som middelalderen. Den er blevet opfattet som en mørk og trist tid befolket af udslidte bønder og fede munke, en periode af forfald og nød, af overtro og kirkelig dogmatik, forfølgelser og åndelig afmagt. Til andre tider – bl.a. i romantikkens tid – blev middelalderen skildret som en periode af åndelige sysler, inderligt troskyldig fromhed og ædelt ridderkab, hvor man var helt uden interesse for de materielle ting. I vor tid har det især været billedet af middelalderen som en krisetid, der har stået centralt. Man har sat lighedstegn mellem middelalderen og Den sorte Død, endeløse politiske intriger og hundredårige krige.

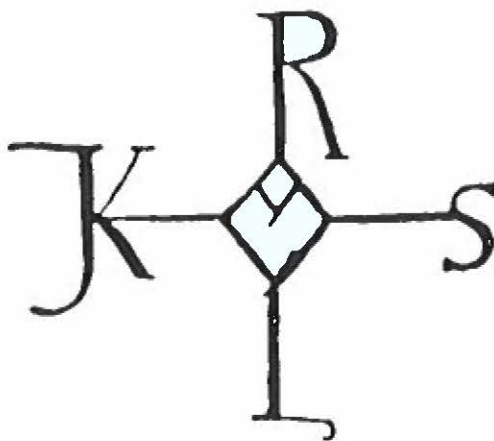
Middelalderen var ikke mørk, men *dynamisk*. Den var ikke en forfaldsperiode, men en grotid fuld af blomstrende nytænkning, tekniske opfindelser og oprørskhed. Først når dette er slået fast, kan man begynde at se på de træk ved middelalderen, som blokerede for det nye eller virkede hæmmende.

Ved den tidlige middelalders begyndelse var der 5 store kulturområder i Europa og Middelhavsområdet: den romersk-katolske kristendom, den græsk-byzantinske kristendom, Islam, en nordisk-hedensk kultur i Skandinavien og en slavisk-hedensk i Østeuropa.

Karl den Store var ivrig efter at lære sprog og videnskab, men ifølge en samtidig kilde var han begyndt for sent på studierne til at de for alvor bar frugt. Latin lærte han sig dog, så han kunne tale det som sit modersmål. Og så græsk, regnekunst og astronomi lagde han sig efter. Til gengæld kunne han ikke skrive sit eget navn, til trods for at han havde tavle og papir liggende under hovedpuden om natten, for at han kunne øve sig – måske også ud fra en psykologisk indsigt i, at underbevidstheden kunne arbejde hermed, mens han sov.

Når han skulle skrive under på et dokument, nøjedes han med at sætte to streger øverst i et monogram, der var udarbejdet på forhånd i hans kancelli. Dette monogram bestod af konsonanterne K R L S. Ved at sætte to streger dannedes i midterfeltet vokalerne A O U. Det samlede resultat blev Karolus, den latinske form af Karl.

I middelalderen grundlægges det moderne Europa. Ikke i en snæver genoptagelse af Det gamle Grækenlands og Romerrigets kultur, men i en åben modtagelighed for impulser fra andre kulturer, især Islam og Kina. Disse impulser blev kombineret med de antikke og germanske traditioner. Resultatet af denne sammensmeltning blev en forbløffende vitalitet, materielt og kulturelt – men begyndelsen var svær, aldeles ikke præget af ro og stille vækst.

Den tidlige middelalder 850-1050 blev indledt med ufred og omvæltning, men samtidig blev de første kontakter mellem de forskellige gamle og nye kulturer skabt.

I højmiddelalderen 1050-1300 var sammensmeltningen sket, og de typiske middelalderlige træk udvikles: feudalisme, økonomisk opgang i landbrug og handel, byvækst, konflikter mellem åndeligt og verdsligt liv; samtidig med at kulturkontakterne videreudvikles, især som følge af korstogene.

Den store krise, som indleder senmiddelalderen 1300-1450, betyder nok et afbræk, men bidrager også til en ny kulturel og social aktivitet. I senmiddelalderens slutfase udvikles overalt i Europa nye træk, som bevirker, at middelalderen og Europa vokser ud over sig selv og ind i en ny tid. – Men det begyndte uroligt i 800-tallet.

Arabere, mongoler og vikinger

År 800 blev den frankiske konge Karl den Store i Rom kronet som kejser, som led i et forsøg på at genskabe Det Romerske Imperium, der var gået til grunde i folkevandringernes tummel i 400- og 500-tallet. Denne kejserkroning markerer senantikkens sidste opblomstring. Kejseren var ivrigt interesseret i oldtidens kultur og videnskab og søgte at knytte tidens førende lærde til sit hof i Aachen som en slags akademi. Alligevel måtte forsøget mislykkes. En snæver videreførelse af

så man-
tillinger
nørk og
n perio-
, forføl-
mantik-
e af ån-
ridder-
lle ting.
som en
gn mel-
iske in-

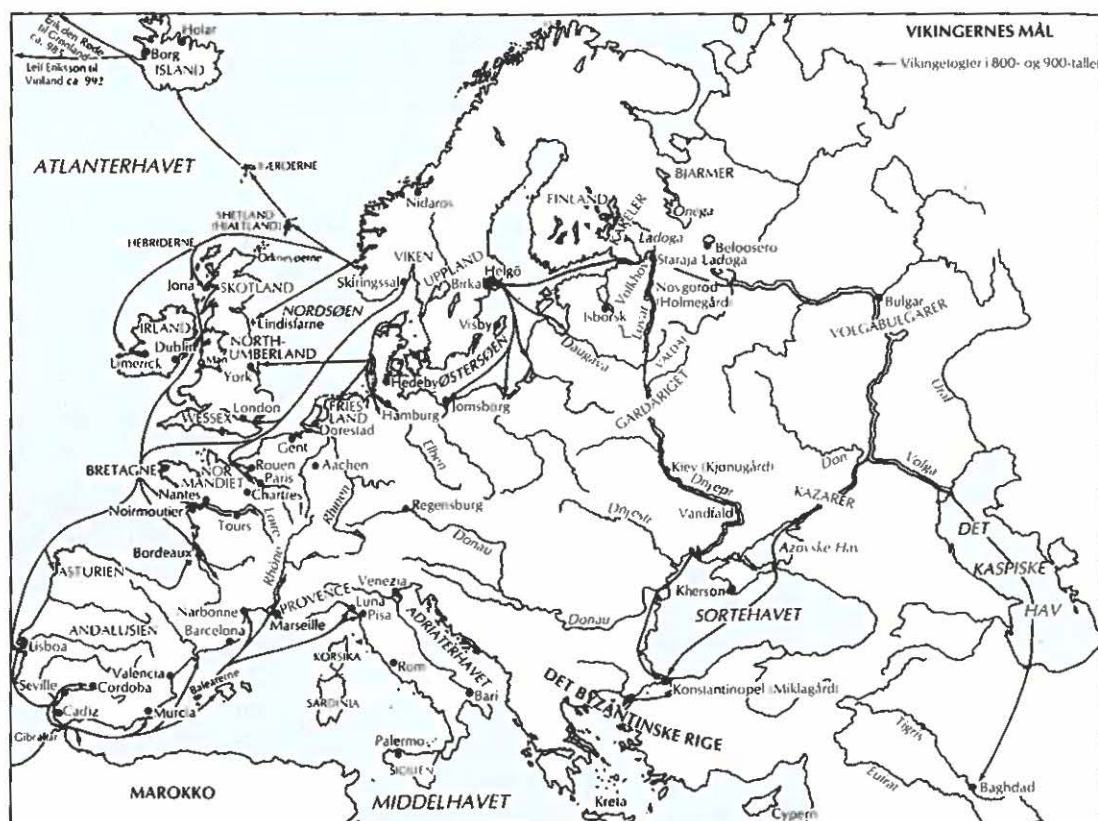
var ikke
nde ny-
år dette
middel-
mende.

R.

1
0
9

Kreta

antikkens idealer var ikke mulig. Dertil skete der for meget rundt om og i Frankerriget.

Sydfra truede araberne. De havde besat størstedelen af den Pyrenæiske Halvø. Fra 830 og frem desuden Sicilien, dele af Syditalien og i perioder Sardinien og Korsika, således at Middelhavet stort set var blevet et arabisk hav. Herfra angreb araberne konstant frankerne i kanterne og bedrev i øvrigt en livlig handel og sørøveri.

Det samme gjaldt vikingerne i Nordeuropa. I 793 havde en flok vikinger plyndret klostret Lindisfarne ved Nordøstenglands kyst. Det vakte stor opstandelse i hele den kristne verden og indvarslede afgørende nyt. Karl den Store blev selv frækt truet af den danske kong Godfred, som desuden foretog omfattende plyndringer ved Frankerrigets kyster. Især for at skubbe frankernes handelsfolk, friserne til side.

814 døde Karl den Store. 834 erobrede vikingerne Frankerrigets førende handelsby Dorestad ved en af Rhinarmene i Holland. Byen blev herefter aldrig sig selv, Frankerriget ej heller. Efter 850 gik det en opløsningstid i møde. Og vikingerne angreb stadig nordfra. Men de gav sig også af med fredelig handel. I de »mørke« århundreder ca. 400-800 var handelen stort set gået i stå. Nu begyndte den at blom-

Vikingetogterne var vævet sammen med handelsrejser, men der var undertiden også knyttet politiske motiver til dem. Således angreb den danske kong Godfred o. 800 ofte Karl den Stores rige i Nordtyskland, og det kan være svært at sige, om kong Godfred i den forbindelse var konge eller viking. Fx angreb han byen Reric (mellem Rostock og Wismar i det tidligere DDR) og flyttede dens handelsbefolkning til det nuværende Slesvig i sit eget rige. Men ifølge en samtidig kilde havde han også til hensigt at erobre hele Karl den Stores rige. Det ligner i højere grad en konges magtpolitiske ambitioner. Man ved endnu ikke meget om forholdet mellem kongemagt og vikingetogter i vikingetidens første fase. Der har været tradition

MÅL
1. og 900-tallet

sam-
en
nyttet
jåle-
ng
en
og
om
felse
in-
m
idli-
s
jvæ-
e
it e-
ige.
kon-
r.
om
t og
før-
tion

I et engelsk håndskrift fra 1100-tallet vises en symbolsk fremstilling af vikingernes angreb på England.

I virkeligheden var de fleste af vikingeskibene små bredbugede handelsfartøjer, som transporterede varer og havde lastrum og dæk. De brugte normalt sejl. Til at styre med anvendte man, som det fremgår af billedet, en lang styreåre. De største vikingeskibe var 20-25 m lange og 3-5 m brede, og kunne, bl.a. fordi de ikke stak ret dybt, sejle op ad floder og større åer. Til søs kunne de skyde en fart af 10-12 knob, dvs. ca. 20 km i timen, således at turen fra Danmark til England kunne tilbagelægges på ca. 50 timer.

for blandt historikere at underbetone kongemagtens betydning, således at vikingetogterne er blevet anskuet som en kæk og djærv »græsrodsbevægelse». Spørgsmålet er om tiden ikke er inde til en revision af dette, således at kongemagtens betydning opvurderes. Noget kunne tyde på, at det først er, da kongemagten i Danmark svinder ind efter Godfreds død i 810, at de »vilde» vikingetogter sætter ind, styret af aristokratiske slægter og udført af deres unge sønner, som var blevet »til overs» hjemme i Norden. Holder denne antagelse stik, er det en stærk kongemagt, som baner vejen for vikingetogterne, bl.a. ved at bidrage til den handelsopblomstring, som er en af forudsætningerne for vikingetogterne.

stre. Vikingerne dominerede denne handel i Nordeuropa, hvor Slesvig, der både havde adgang til Østersøen og kun få kilometer ud til Nordsøen, blev et vigtigt knudepunkt for nord/syd- og øst/vest-handelen. Østpå etablerede de svenske vikinger en særdeles levende handelsrute bag om ryggen på Europa til Byzans, Arabien og Orienten, samtidig med at de systematisk tog fanger blandt de slaviske folk for at sælge dem nordpå, sydpå og i Vesteuropa som slaver.

Efter 850 begyndte vikingerne at overvintre ved flodmundingerne i Nordfrankrig og England. Hermed gik vikingetiden ind i sin anden fase, koloniseringsfasen, som varede ved frem til ca. 1000. Man bosatte sig nu i det fremmede. Enten for at gå i de lokale fyrsters tjeneste som krigere, der skulle kæmpe mod andre lokale fyrster og nye skarer af vikinger – eller for at slå sig stiltfærdigt ned som bønder. Disse bofaste vikinger

blev kaldt normanner. De kom i løbet af 900-tallet til at udgøre vigtige brikker i de feudale fyrstedømmer, som opstod i Frankeriget. Eksempelvis slog høvdingen Rollo sig 911 ned i Normandiet og grundlagde her på begge sider af Seinens nedre løb et hertugdømme, der eksisterede i henved 300 år. Ridderne herfra erobrede senere både England og Sicilien.

Østpå udviklede vikingerne de befæstede pladser ved handelsstationerne til kolonier og videre til egentlige statsdannelser. Det gælder således ved Novgorod, Smolensk og Kiev. Også nordvestpå strakte udvandringen og koloniseringen sig – til Færøerne og Island og herfra videre til Grønland og Amerika, som blev opdaget kort før år 1000. På Island indebar koloniseringen en livskraftig og kulturelt fremstående høvdinge- og bondestat, som fra 870 var selvstændig i ca. 400 år.

Østfra drog *magyarerne* – et mongolsk buebevæbnet nomade- og rytterfolk – frem mod Vesteuropa og foretog omfattende plyndringstogter ind i Tyskland, Italien og Frankrig, hvor især Tyskland i årene fra 865 blev voldsomt hærget. Magyarerne tilhører den lange række af nomadefolk, som fra Asiens stepper har løbet højerestående kulturer i Kina, Mellemøsten og Europa over ende.

Disse overraskelsesangreb skyldtes den store bevægelighed, som brugen af heste medførte, og den teknologi som disse nomader udviklede: hestesko, stighbøjler og seletøj. Hesteskoene gjorde, at hestene stod stabilt, og at deres hove undgik nedslidning. Stighbøjlerne bevirkede, at rytterne sad sikkert i sadlen, eller rettere stod op, så de derved kunne sende deres pile af sted med stor træfsikkerhed. Stighbøjlerne tillod også hurtig af- og påstigning. Over for disse levende krigsmaskiner kunne det tunge europæiske fodfolk intet stille op. Det var mongolernes angreb, der tvang europæerne til at tage rytteri-udfordringen op. Først da rytteriet trængte igenem i 900-tallet, blev magyarerne standset. Af mongolerne lærte europæerne også en udviklet brug af seletøj, som skulle få stor betydning for landbruget i Europa.

Udover at udbrede kendskabet til »heste-teknologien« fik magyarerne også stor politisk betydning, om end især indirekte. Deres hærgninger i Østeuropa havde svækket de slaviske folk dér så meget, at det blev lettere for tyskerne at brede sig øst for Elben. Det fik indvirkning på det tyske landbrug og i videre perspektiv den tyske kongemagt op mod år 1000.

Resultatet af de tre invasionsbølger blev således en række militære, landbrugstekniske, økonomiske og politiske landvindinger: at handelsopsvinget blev varetaget af nye driftige kræfter, at den antikke kultur, som araberne havde taget til sig og plejet, overlevede i Europas nærhed – men også at

til at ud-
n opstod i
911 ned i
if Seimens
d 300 år.
cilien.

ved han-
atsdannel-
og Kiev.
ringen sig
inland og
and inde-
mstående
idig i ca.

øbnet no-
og omfat-
Frankrig,
t hærget.
, som fra
ina, Mel-

evægelig-
ologi som
etøj. He-
res hove
erne sad
ed kunne
gbøjlerne
levende
ntet stille
erne til at
gte igen-
ngolerne
om skulle

gien« fik
sær indi-
de slavi-
at brede
dbrug og
000.
n række
ke land-
e driftige
taget til
også at

Vikingerne skibe havde ikke plads til heste. Det tvang vikingerne til at kæmpe som fodfolk inde på land, og her kunne de dårligt modstå det karolingiske rytteri med lange lanser, stigbøjler og brynjelignende beskyttelse.

Dette er én af årsagerne til, at vikingerne opgav at rejse hjem hvert år, men i stedet gik over til at overvinde udenlands, således at de kunne skaffe sig heste om vinteren og derved tage kampen op på lige vilkår. Dette gjorde det nødvendigt for frankerne yderligere at forbedre deres rytteri. Det samlede resultat bliver de stærke rytterhære, som kendes fra tiden efter år 1000.

Vesteuropa blev *isoleret* og kom til at gennemgå en egen udvikling, og at den centrale magt smuldrede, så ikke mindst Frankeriget faldt fra hinanden i en række mindre fyrstedømmer.

Denne decentralisering af magten skabte den *feudalisme*, som ved siden af kirkens magt tegnede billedet af middelalderen, da først »barbarstormen« havde lagt sig.

Feudalismen i Europas tidlige middelalder

Frankrig

Takket være arven fra oldtiden og truslen fra arabere, vikinger og magyarer blev Frankrig det første land i Europa, hvor feudalismen slog igennem.

Feudalismen var en måde at organisere samfundet på og holde sammen på et rige, hvor der ikke fandtes en egentlig statsmagt. Middelalderen havde ikke statslige og kommunale institutioner og administration til at organisere politisk magt, økonomisk fordeling af goderne, retsvæsen og militær beskyttelse.

I stedet blev disse behov dækket af feudalismen. Kernen i systemet var gensidige personlige bånd. Man var knyttet til

hinanden på den måde, at en samfundsmæssigt svag mand gav sig ind under en samfundsmæssigt stærkere person og lovede vedkommende sin troskab og støtte. Til gengæld lovede den stærkere at beskytte den svagere. Således var kongen og godsejeren knyttet til hinanden, og således var godsejeren og bonden det, i en pyramide af gensidige forpligtelser.

Selve feudalismens rødder går langt tilbage. Dels fandtes der hos de germanske folk hirden, dvs. et følge af krigere, der med troskabsed var bundet til deres herre som »hans mænd«. Dels var den romerske klient-patronordning (se side 63) også et forbillede. Dette er den ene grundsten i opbygningen af feudalismen.

Den anden findes i de storgodser, villa'er (jf. fransk: ville), som man i Vesteuropa havde arvet fra Romerriget. Karl den Store og hans forgængere havde været stærke nok til at bemægtige sig betydelige mængder af dem. Sådanne storgodser fungerede som lokale selvforsynende enheder, idet handels-samkvemmet og dermed pengesystemet næsten var forsvundet i tiden 400-800.

Da man almindeligvis ikke brugte penge som betalingsmiddel, havde kongen kun begrænsede muligheder for at aflønne sin hird. Han kunne optage den i sin husstand, dvs. føde, klæde og udruste krigerne, men skulle kongen være andet og mere end krigerkonge, dvs. have politisk magt også i fredstid, måtte han overdrage dele af sin jord til sit følge, som så regerede lokalt på kongens vegne. Helst endda give sine folk så store jordstykker, at de var større end de øvrige »privatejede« godser.

Kongen lånte jorden ud til sine folk. Man siger, at de fik jorden som et *len* (jf. tysk: lehen=leje/låne). Lensmanden, eller *vasallen* som han også kaldes, fik altså kun brugsretten til jorden, ikke ejendomsretten. Det betød, at han frit kunne høste frugterne af jorden, dvs. bøndernes arbejde.

Kongen var interesseret i at knytte de øvrige storgodsejere rundt om i landet til sig som vasaller. Det krævede indrømmelser. Men de selvstændige godsejere havde jo allerede i forvejen jord. Altså skulle der andet til end jordtildeling. Som modydelse for en troskabsed til kongen tildelte han dem så *immunitet*. Det betød, at godsejernes bønder ikke skulle betale skat til kongen, således at overskuddet af deres arbejde helt og holdent kunne tilfalde godsejeren. Foruden immuniteten fik godsejerne deres egen domstol med selvstændig domsmagt.

Til gengæld for den kongelige beskyttelse og immuniteten skulle vasallerne være krigsberedte. De skulle stille en mindre lokal hær i fuld krigsmæssig udrustning, først og fremmest et rytteri til forsvar af landet.

svag mand
erson og lo-
gæld lovede
kongen og
dsejeren og
er.
øels fandtes
af krigere,
som »hans
ng (se side
n i opbyg-

nsk: ville),
Karl den
til at be-
storgodser
t handels-
r forsvun-

alingsmid-
at aflønne
dvs. føde,
andet og
i fredstid,
n så rege-
ne folk så
privateje-

at de fik
manden,
ugsretten
rit kunne

godsejere
indrøm-
llerede i
ing. Som
dem så
culle be-
arbejde
munite-
stændig

uniteten
en min-
g frem-

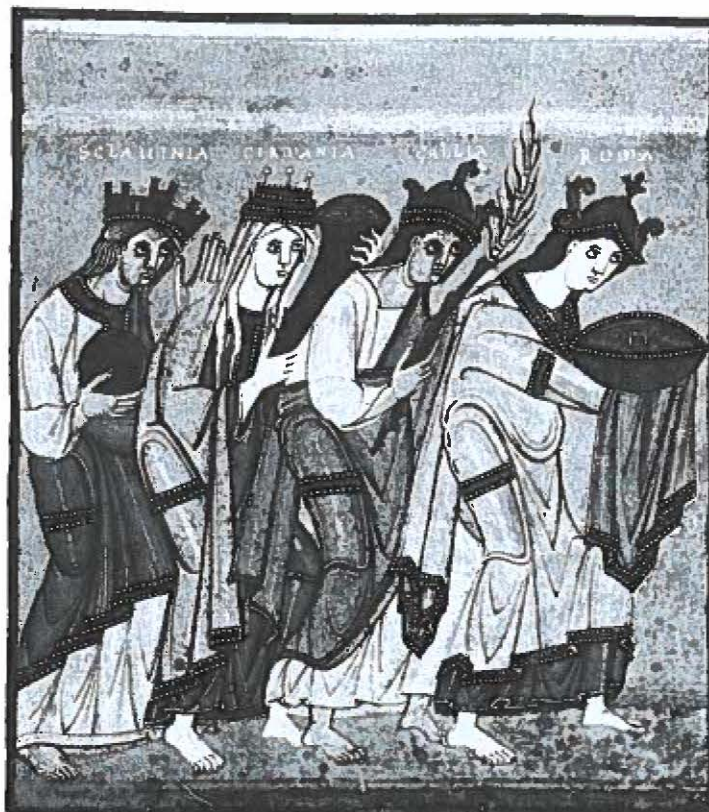
På billedet ser man, hvorledes
fire dele af den romersk-katolske
kulturkreds (jvf. illustration s.
90) hylder den tysk-romerske
kejser Otto den Store: Slavien,
Germanien, Gallien og Rom.
Den antikke arv ses i de folderi-
ge gevandter, men billedet er
udtryk for ønsketænkning: kun
Rom havde en klassisk oldtid,
og store dele af det slaviske og
det germanske område var end
ikke kristent på dette tidspunkt.
Til gengæld viser billedet, at Ot-
to den Stores rige blev opfattet
som en forlængelse af Karl den
Stores karolingiske renæssance-
rige, der blev opfattet som en
forlængelse af Romerriget. Det
skulle med andre ord se ud som
om Det tysk-romerske Kejserrige
havde en lang tradition bag sig.
Virkeligheden så anderledes ud.
Først i løbet af middelalderen
blev hele Europa inddraget i
den kristent-antikke kulturarv.

En tredje baggrund for feudalismen er Karl den Stores arve-
politik. Inden sin død i 814 havde han for at styrke sin slægts
kongemagt delt landet ud til sine tre sønner. Ganske vist
overlevede kun én af dem, Ludvig den Fromme, sin fader,
men han fortsatte i faderens spor og delte ligeledes landet ud
til sine sønner. Resultatet blev en fortsat decentralisering.

Invasionerne i 800- og 900-tallet fuldbyrdede denne opde-
lingsproces. Nu måtte enhver hytte sig. Storvasallerne delte,
som kongen tidligere, jord ud til deres undervasaller mod at
de påtog sig forsvaret af landet i hver sit lokalområde. Vasa-
lernes len, samlet omkring en borg eller et fæstningsværk,
blev lidt efter lidt gjort *arvelige*. Da angrebsbølgen havde lagt
sig omkr. 1000 var Frankerriget opløst i et væld af *små, selv-
stændige områder* med selvstændig økonomi og møntvæsen,
selvstændig militærmagt og selvstændigt retsvæsen.

Tyskland

Tyskland (den østlige del af det gamle Frankerrige) blev ikke
ramt så hårdt af invasionsbølgerne. Kun magyarerne trængte
sig på østfra. Her fik feudalismen en anden form end i Fran-
krig. Ganske vist var også Østfrankerriget blevet splittet op i
små enklaver, men kampen mod magyarerne ved rigets øst-
grænse samlede de mange stammehertuger om én stærk kon-

ge som hærfører og beskytter. Han hed Otto den Store og stammede fra Sachsen, som var det område, der lå mest udsat for angreb. 965 besejrede han endeligt magyarerne, som herefter slog sig fast ned i Ungarn som agerbrugere og kvæglavlere og efterhånden blev kristne.

Som kronvasaller indsatte Otto den Store dels sine egne slægtninge og hærførere, dels biskopper. Han satsede nemlig på et samarbejde med kirken og sikrede sig dens opbakning ved at tildele bispedømmerne store jordbesiddelser og ved at indsætte biskopperne som kongelige embedsmænd. Til gengæld rykkede kirken herved ind i hjertet af den verdslige forvaltning.

Otto den Store benyttede sig af det tætte samarbejde med kirken til at blive udnævnt til kejser af Rom. Det skete 962 med pavens velsignelse. Paven behøvede på dette tidspunkt støtte i sin konflikt med norditalienske stormænd og havde søgt hjælp hos Otto den Store. Som tak svor paven den nye hersker sin troskab, medens kejseren på sin side lovede at respektere kirkens rettigheder. Hermed opstod Det Tysk-Romerske Kejserrige, som på papiret bestod til 1806. Men hvad var nu vigtigst – tysk eller romersk, kejserlig eller pavelig myndighed?

England

I England så forholdene anderledes ud. Her havde vikingerne slået sig ned som bønder fra ca. 850. I en storstilet angrebølge under ledelse af danske og norske konger søgte vikingerne i vikingetidens tredje og sidste fase i 1000-tallet at erobre landet helt og holdent. Det lykkedes for en tid med Svend Tveskæg og Knud den Store, men derefter fik England igen angelsaksiske konger. Et sidste norsk angreb blev slået tilbage 1066. Ca. tre uger senere samme år blev England imidlertid løbet over ende. Ikke af vikingerne, men af vikinernes efterkommere i Normandiet, normannerne, som her havde undergået en feudal forvandringsproces: det effektive normanniske rytteri under ledelse af Vilhelm Erobreren, en efterkommer af Rollo, havde let spil over for det tunge angelsaksiske fodfolk.

En feudalisering satte nu ind i England. Men her havde kongen særlige muligheder. Han skulle på én gang organisere et helt feudalsystem, og det brugte han til kongemagtens fordel. Det blev kendetegnende for England, at vasallernes len ikke kom til at ligge som samlet gods, men var spredt ud over hele landet, at der altid var placeret krongods imellem, og at alle vasaller aflagde ed direkte til kongen. Pyramiden var så at sige flad, med kongen alene i toppen. Desuden lod Vilhelm udarbejde en fortegnelse over al jord i England, *Do-*

Feudalismen (af feudum = len) ► er en samlebetegnelse for flere, næsten ens måder at organisere samfundet på i den tidlige middelalder og i højmiddelalderen. Den mest konsekvente form for feudalisme fandtes i de kristne korsfarerriger i Mellemøsten i 1100-tallet. I Europa anses den franske feudalisme for at have været normdannende, med kongen øverst i en pyramide af vasaller.

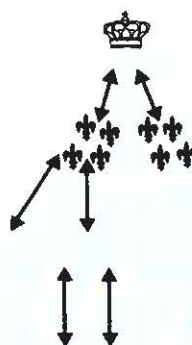
I Frankrig havde kongen under sig adelige kronvasaller, som under sig havde underkronvasaller, som under sig havde andre vasaller, som under sig havde yderligere vasaller, som ... etc. Sammenhængskraften i samfundet bestod af loyalitetsbånd opad og nedad til næste trin i pyramiden. Medvirkende til sammenhængskraften var, at man også kunne være vasal på kryds og tværs; en undervasal kunne godt være vasal for en anden undervasal.

I Tyskland var systemet indrettet på samme måde, men kronvasallerne var her ikke adelige, men gejstlige, dvs. abbeder og biskopper, der fungerede som kongens embedsmænd. Til gengæld skulle de, som i Frankrig, fungere på almindelige lensvilkår, dvs. administrere og opretholde lov og orden i deres len samt yde krigstjeneste efter behov.

Dette system styrkede i første række kongens magt. Biskopperne kunne nemlig pga. pavekirskens krav om cølibat ikke have arvinger, hvorved lenene, modsat Frankrig, aldrig kunne blive arvelige. Kongen i Tyskland kunne med andre ord frit udpege sine biskoppelige vasaller, samtidig med at stormændenes slægtsdynastier blev tilsidesat. Til gengæld fik kirken indflydelse på den verdslige administration, og biskopperne kunne godt have nevøer...

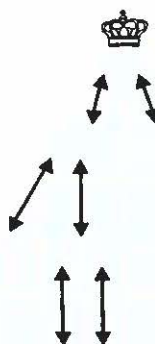
I England beslaglagde kongen, Vilhelm Erobreren, i løbet af de første 5 år af sin regeringstid 90 pct. af jorden og uddelte den dels til sine normanniske hærførere som len, dels til kirken og til sig selv som krongods. Afgørende var at lensgods og krongods lå blandet med hinanden, spredt ud over hele England. Desuden sørgede han for, at vasallerne, fra de største baroner til de mindste riddere, aflagde troskabsed direkte til kongen, således at de pyramidale loyalitetsbånd ikke gjaldt i England. Vasallerne måtte heller ikke bygge borge uden kongelig tilladelse. Endelig blev den juridiske og økonomiske administration i hvert grevskab varetaget af en kongeligt udpeget sherif.

Frankrig

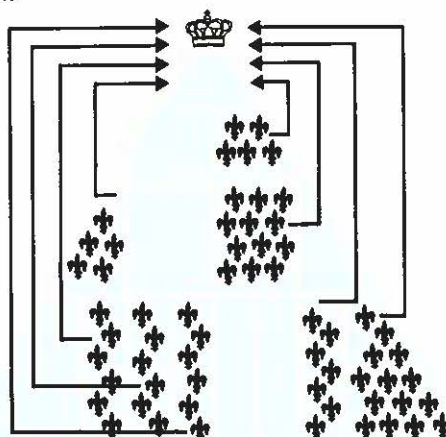

 = adelige kronvasaller
 = gejstlige kronvasaller

Tyskland

England

mesday Book, for at han kunne have overblik over skatte- og afgiftspligten. Kongemagten i England havde mere end i noget andet land hånd i hanke med landets styre og dets indtægter.

Vilhelms slægt havde rødder tilbage i Frankrig, og hans efterkommere fik ved giftermål i løbet af 1150'erne ret til omfattende lensbesiddelser i hele Vestfrankrig. Den engelske konge blev herved lensmand under den franske konge. Der var tale om en lensmand, som var mægtigere end lensherren selv. Her lurede en konflikt.

Sydeuropa

Ligesom i Frankrig var der også i Sydeuropa opløsningstendenser i den tidlige middelalder. Det gjaldt ikke mindst inden for *den katolske kirke*, hvis enhed praktisk taget ophørte i 900-tallet. Ærkebiskopper, biskopper og abbeder gjorde som det passede dem. Lydigheden mod paven ophørte. Man kan tale om en kirkens feudalisering i denne periode. Selve pavestolen blev på skift besat af medlemmer af verdslige stormandsslægter, der benyttede embedet til at fremme egne interesser.

Værst stod det til omkr. 950 under det såkaldte »porno-kрати«, hvor pavestolen også blev benyttet til erotiske intriger. I gennemsnit sad paverne ca. tre år i embedet, og de risikerede konstant at blive dolket eller forgiftet af rivaler. 962 sad den attenårige Johannes 12. på pavestolen. Han er blevet berøgt for sine offentlige kærlighedsaffærer, for at gå klædt i hjelm og rustning og for at lade sine modstandere kastrere. Det var ham, der bad Otto den Store om hjælp mod konkurrenterne, så pavedømmet også storpolitisk kom i lommen på den verdslige magt.

I *Spanien* herskede araberne over den sydlige halvdel, men her som i hele det arabiske verdensrige og i Europa kneb det med at holde sammen på enheden. I løbet af 1000-tallet blev det Spanske Kalifat opløst i en række småriger, der blev trængt længere og længere tilbage af de kristne i et korstog, der først endte 1492. I Sydspanien holdt staten Granada dog skansen takket være en økonomisk og kulturel blomstring med centrum i Cordoba og Sevilla.

Også på *Sicilien* havde araberne bidt sig fast. Fra ca. 830 prægede de her den økonomiske udvikling, indførte appelsin- og citrontræer, sukkerrør og daddelpalmer. Korndyrkningen på den frugtbare ø blev forbedret bl.a. takket være overrisling af vand fra floderne. Men indbyrdes fred var der ikke. Som led i de indre stridigheder bad en arabisk emir da 1060 om hjælp hos de normanner fra Nordfrankrig, som altid var til fals, når der var brug for lejetropper. Det viste sig at være en

Carcassonne i Sydvestfrankrig har sammen med Dubrovnik i Jugoslavien en af de bedst bevarede bykerner fra middelalderens Europa.

Byen er grundlagt af romerne, var 725-750 arabisk. I 1200-tallet var den stærkt indblandet i kætterstridighederne (jvf. ill. s. 136 og 137), idet katharerne her havde én af deres stærkeste befæstninger.

Den fæstningslignende by er beliggende på floden Audes højre bred. Den er omgivet af en dobbeltmur med over 50 tårne. Den indre mur er 1,1 km lang, den ydre 1,5. Trods det blev byen 1209 erobret af den franske konge Filip 2. August i et felttog mod katharerne.

På flodens venstre bred ligger den lave del af byen i læ af fæstningen. Her boede de handlende, der nød godt af den gunstige beliggenhed ved hovedfærdselsåren ned mod Barcelona og op mod Toulouse og videre til Bordeaux med forbindelse til Atlanterhavet. Østpå er der kun 65 km ned ad floden til Middelhavet.

tionen af havre og dermed anvendelsen af heste. Oksefor-spandet forblev den mest almindelige trækraft. Landbrugsproduktionen nåede ikke det øvrige Europas høje niveau, men fremgang var der også her.

Forudsætningen for den øgede velstand for bonde og gods-ejer var dog ikke kun landbrugets produktivitetsstigning, men også at man kunne realisere overskuddet, dels på lokale markeder hvor bønderne kunne sælge deres oste, vin, får og høns, dels på større markeder hvor godsejerne kunne bruge deres penge hos købmænd og håndværkere.

Messer, markeder og byer

At handelen og bylivet kom i gang igen i løbet af 900-tallet og for alvor begyndte at blomstre efter år 1000 skyldtes flere ting. Friserne, vikingerne og araberne havde holdt handelen i gang i 700- og 800-tallet. Den øgede stabilitet, som feudalismen efterhånden skabte, lod flere overleve og skabte dermed en befolkningsvækst, som medførte mere efterspørgsel. Vigtigst var dog, at *fjernhandelen* voksede i takt med de rolige forhold.

Handelsopsving

Fjernhandelen blev i Nordeuropa varetaget af vikingerne, som forbandt øst-vest og nord-syd. De handlede især med *dagligvarer* som korn, salt, træ, hør, honning, fisk, klæde, uld og pelsværk, samt slaver. I Sydeuropa var det især italienerne, som gik i spidsen. Ganske vist sad araberne på Middelhavet, men fra omkr. år 1000 havde Venezia opnået handelsrettigheder og toldfrihed i havnene i Byzans. Det betød

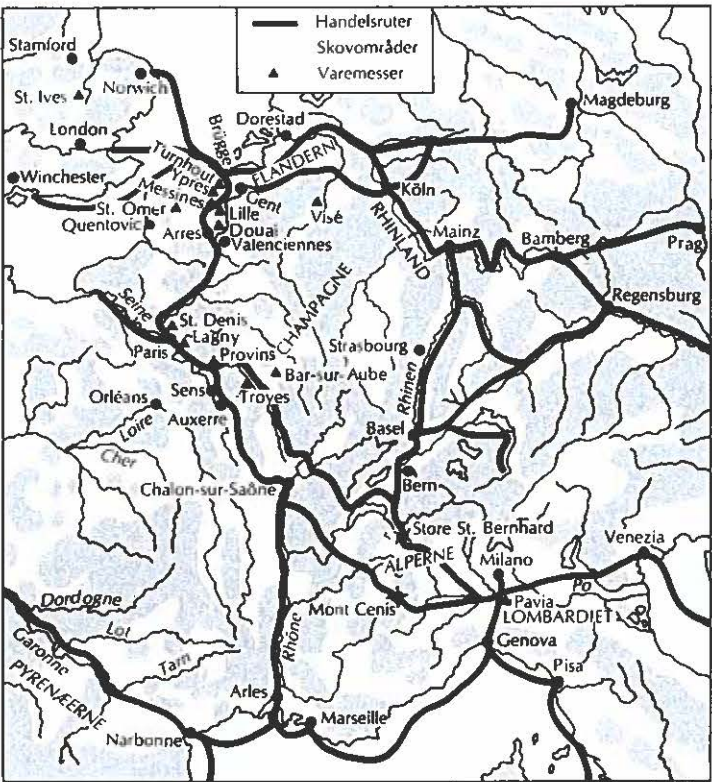
e. Oksefor-
Landbrugs-
øje niveau,

de og gods-
gning, men
lokale mar-
vin, får og
anne bruge

f 900-tallet
yldtes flere
handelen i
n feudalis-
te dermed
rgsel. Vig-
l de rolige

ikingerne,
især med
k, klæde,
sær italie-
e på Mid-
onået han-
Det betød

Kortet viser de vigtigste handels-
ruter og varemesser omkr. år
1100. Bemærk at handelsvejene
følger floderne. Her var befolk-
ningen koncentreret, og her
kunne man søge beskyttelse ved
de borge og fæstninger, som også
lå her – mod betaling af told
til borgherren. Bemærk også
Flanderns centrale placering.
Her mødtes de gamle øst-
vestgående handelsveje fra vi-
kingetiden og den tidlige mid-
delalder med de nord-sydgåen-
de handelsveje, som dukker op
o. 1100 som følge af den vok-
sende Orient-handel og som føl-
ge af, at der åbnes flere pas
over Alperne.

en stor udvidelse af byens import- og eksportmuligheder.
Selv kunne Venezia tilbyde salt, slaver og tømmer, og samti-
dig hjemtage Østens *luksusvarer* såsom silke, perler, krydde-
rier, kostbare smykker og ædelstene, endda billigere end
konkurrenterne takket være toldfriheden.

Normannerne havde erobret Syditalien og Sicilien, og i
Spanien var araberne også på retræte. Dette øgede norditalie-
nernes handelsmuligheder. Købmænd fra Venezia, Pisa, Ge-
nova, Amalfi etc. kunne nu besejle Byzans, havnene i Mel-
lemøsten og storbyen Alexandria. Hertil gik Østens karavane-
veje gennem ørkenerne, og søfartsvejen syd om Den Arabi-
ske Halvø op gennem Det Røde Hav.

Østens luksusvarer skulle nu afsættes i Europa og kunne
udveksles med dagligvarerne fra Nordeuropa. Det skete på
halvvejen, midt i Frankrig, i Champagneområdet. Her opstod
i løbet af 1000-tallet en række *messer* i sommermånederne,
hvor købmænd fra Nord- og Sydeuropa mødtes. Det samme
gjaldt i egnen omkring Frankfurt, da først venezianerne i 900-
tallet havde fået etableret en rute gennem Alpepassene. Man-
ge steder i Europa dukkede der desuden efter år 1000 min-
dre, *lokale* markeder op.

I løbet af 1000- og 1100-tallet udviklede disse lokale mar-
kedspladser sig til *byer*. I forvejen havde en del af Romerri-

gets stæder overlevet. Det gælder byer som Mainz, Trier, Köln, Paris og London.

En anden form for bydannelse fandt sted, når de omrejsende købmænd slog sig fast ned. I stedet for at rejse rundt om sommeren mellem messer og markeder med fare for liv og lemmer og kun have fast opholdssted om vinteren, tog de fast kvarter ét sted hele året rundt. Helst i et område med et livskraftigt landbrug i ekspansion. Her kunne man så lægge sig op ad en borg eller en fæstning, som enten en konge eller en lensfyrste ejede.

Endelig kunne fyrsterne selv fremme handelslivet ved at grundlægge nye byer, mod til gengæld at få toldindtægter og beskyttelsesafgifter af handelen. København, Lübeck og Danzig er eksempler på de danske og tyske fyrsters interesse heri, i indbyrdes konkurrence. I det hele taget så fyrsterne med velvilje på nye byannelser, i det mindste i begyndelsen. Byen var en vigtig indtægtskilde, og fyrsten søgte derfor at have fuld kontrol over byen. Problemet var, at byen kunne vokse sin grundejer over hovedet. Endda i rent bogstavelig forstand. I Reims i Nordfrankrig måtte ingen bygning derfor være højere end domkirkens tagskæg.

Byernes selvstyre

Set fra byernes synsvinkel så sagen anderledes ud. Både de små og de store byer hørte i begyndelsen under deres byherres jurisdiktion. Det føltes efterhånden som en begrænsning. Målet var da at slippe ud af spændetrøjen og blive uafhængig. Det blev sine steder ordnet med magt, andre steder ved kontant betaling til en pengetrængende fyrste.

Tidligst lykkedes løsrivelsen i Norditalien og Tyskland, hvor borgerne var rigest. Her havde byerne allerede omkring år 1100 løsrevet sig og fungerede som *selvstændige byrepublikker* og rigsstæder. Andre steder som i Frankrig, England, Flandern og Spanien løsrev byerne sig ikke helt, men havde held til at aftvinge lensherrerne et såkaldt *frihedsbrev*, som garanterede selvstændig administration og retspleje, om end byerne stod under kongens myndighed i sidste ende. Antallet af byer med eget bystyre blev tidoblet i løbet af tiden 1100-1200. Et tegn på det selvstændige byliv var, at en fæstebonde, som var flygtet fra landet og ind til byen, efter ét års og seks ugers ophold (år og dag) havde ret til at kalde sig fri. Byluft gør fri, sagde man i middelalderen.

Byerne blev styret af et *byråd* med repræsentanter for de førende købmandsslægter; efterhånden blev også håndværkerne repræsenteret. Rådet skulle tage sig af byens forsynin-ger, dens militær og befæstning, desuden skatter og told af markedet. Retsplejen hørte også under bystyret, og byerne

nz, Trier,
 omrejsen-
 rundt om
 for liv og
 i, tog de
 e med et
 så lægge
 unge eller

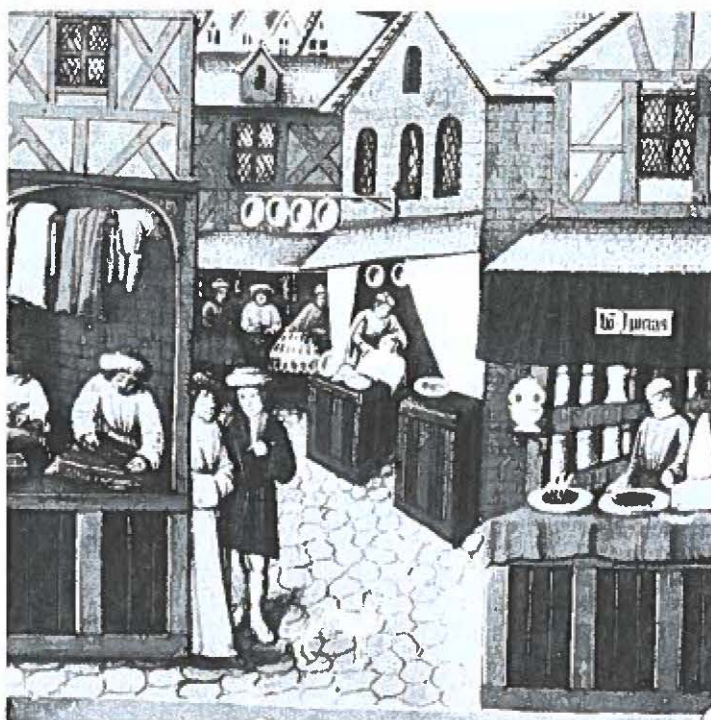
et ved at
 tægter og
 og Dan-
 esse heri,
 erne med
 lsen. By-
 r at have
 ne vokse
 forstand.
 ere høje-

Både de
 es byher-
 ænsning.
 uafhæn-
 eder ved

yskland,
 omkring
 byrepu-
 England,
 n havde
 rev, som
 om end
 Antallet
 n 1100-
 estebon-
 et års og
 e sig fri.

r for de
 åndvær-
 forsynin-
 told af
 s byerne

Byliv i middelalderen. Til ven-
 stre ses en skrædderbutik, til
 højre en bagerbutik, i baggrun-
 den et apotek. Af disse erhverv
 var især skrædderiet et område,
 hvor kvinden gjorde sig gælden-
 de. Bagererhvervet var som i
 Sydeuropa i dag delt op i brød-
 bagning og konditorbageri. Det
 er det sidste, vi her ser.

udviklede deres egne love for ægteskabsindgåelse, arveret, handelsret osv.

Byens befolkning var lagdelt. Nederst var der et lag af pjalteproletariat, prostituerede, natmænd, tiggere, spedalske osv. Over dette lag stod håndværkerne og de småhandlende. De var organiseret i laug, en social institution af sydeuropæisk oprindelse. Der var laug for hvert fag inden for handel, tekstil-, metal- og byggebranchen. Også kvinder kunne være medlemmer af et laug. Det gjaldt fx enker efter småhandlende og håndværkere, men det kunne også være kvinder som hele tiden havde været selvstændigt næringsdrivende. Lauge- ne fastsatte priserne på fagets varer og havde kontrol med, at man ikke underbød hinanden. Desuden fastlagde laugene, hvor mange mestre og svende der måtte være inden for hvert fag.

Købmændene var byens overklasse. De var organiseret i *gilder*, som tog sig af deres fælles økonomiske og sociale interesser. Gilderne var en slags broderskaber. Man hjalp hinanden med pengesager, kautionerede for hinanden, støttede hinanden i retssager, holdt fester og selskabelighed sammen. Det menes, at gilderne er opstået i Kanalområdet og Flandern og således er en nordeuropæisk foreteelse, der har bredt sig over resten af Europa. Når den enlige mand drog til byen, manglede han slægten og landsbyfællesskabet. Gildet trådte da i stedet.

På billedet ses et italiensk bank-kontor i 1300-tallet. Gennem hele middelalderen havde kirken et uafklaret forhold til pengeudlån og rente. Gud havde skabt jorden med mennesker, dyr og planter. De kunne forme sig, give flere fold. Det var derfor helt i Guds ånd at forøge sin formue ved at dyrke jorden og holde dyr. Anderledes med metaller. De kunne jo ikke forme sig og derfor var rente af udlån mod Guds vilje. I begyndelsen lod man jøderne, der dels ikke måtte eje fast ejendom og derfor ikke kunne ernære sig som andre, dels alligevel ville ende i Helvede, fordi de var skyld i Kristi død, om at ordne de uundværlige pengeforretninger. Efterhånden blev det med den stigende handel mere og mere nødvendigt med et inter-

nationalt pengemarked med lødige mønter og muligheder for at låne og investere. I begyndelsen var låneforretningen beskednen: købmanden sad overskrævs på en bænk (banco) og her kom kunderne for at låne og betale tilbage. Kunne han ikke svare enhver sit, slog de andre købmænd hans bænk i stykker (banco rotte) og så var han bankerot og kunne ikke handle mere.

Det blev de italienske byer, der sørgede for de første anerkendte europæiske mønter i middelalderen. Florinen fra Firenze og dukaten fra dogerne i Venezia blev internationale reservevalutaer. I Norden var det den lübske sølvmark (en mark penge var oprindeligt lig en mark jord), der var den lødige valuta. Kongerne opdagede hurtigt en måde

at få rente af pengene: det blev et kongeligt privilegium (regale) at udstede mønter, og kongerne ombyttede hele tiden mønten, så kun den nyeste var gyldig. Samtidig hældte de mere og mere tin og bly i sølvmønterne og strøg fortjenesten. De engelske konger omsmeltede hvert år alle mønter, som skatteinspektørerne (sherifferne) indbetalte, til sølvbarrer og beregnede skatten i rent sølv. Derefter slog de underlødige mønt af det indkomne sølv og betalte deres udgifter med de nye mønter. Ikke mærkeligt, at sherifferne, der måtte opkræve mere og mere for at kunne svare kongen skatten, blev utroligt upopulære. Det er dette had, som Robin Hood-sagnet fortæller om, selv om der nu aldrig var en sherif i Nottingham!

Klosterkirken i Cluny i Bourgogne blev grundlagt 910 og herefter ombygget flere gange. Her ses en rekonstruktion af, hvordan man mener den tredje kirke har set ud. Den blev opført i tiden 1088-1188.

Ideen var, at den skulle være lige så stor som Peterskirken i Rom var på dette tidspunkt, dvs. 128 m lang. Alene i koret kunne alle klostrets 300 munke stå på én gang. Indvendigt var kirken bemalet med freskomalerier. Cluny skulle være en modpol til pavens Rom.

I Cluny skulle munkene videreføre den hellige Benedikt af Nursias oprindelige klosterregler fra 500-tallet. De skulle leve et liv i passende blanding af legemligt arbejde og fælles bøn, således at klosterlivet kunne virke som en ideel oase midt i verdens tummel og som en værdig kristen modpol til det tarvelige pavedømme i 900-tallet.

I de fleste europæiske byer fandtes et stort antal *jøder*, som her havde fristed. De måtte dog ikke være medlem af laug og gilder. Tilbage stod hvervet som pengeudlånere, som den katolske kirke ikke tillod kristne at give sig af med.

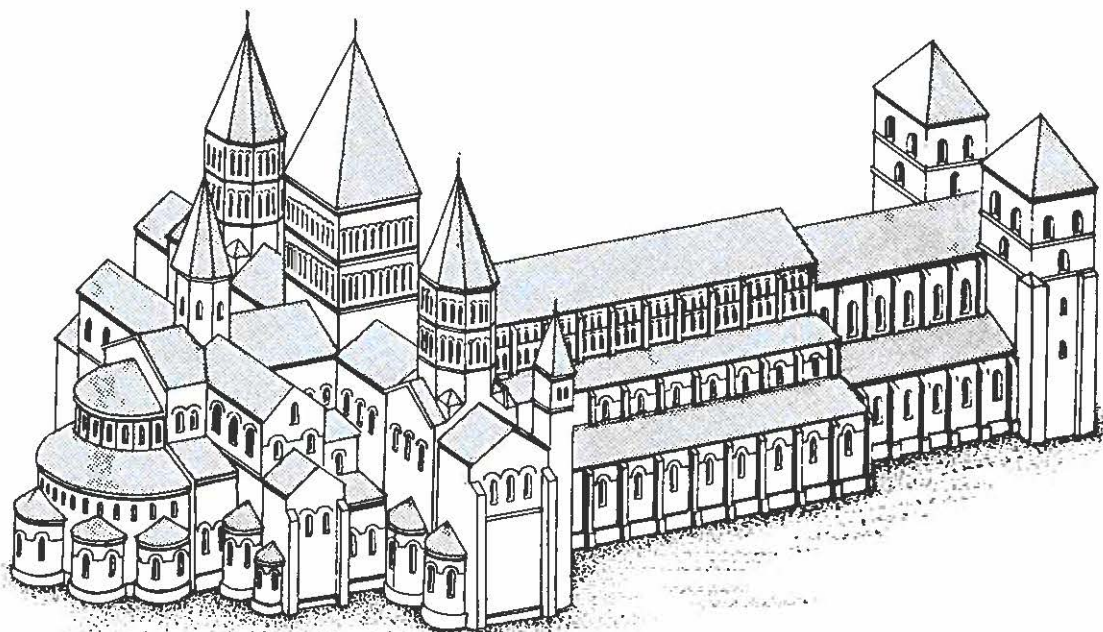
En del købmænd overholdt dog ikke dette forbud, bl.a. de norditalienske. I Norditalien var der skabt store kapitalophobninger, som ventede på at komme til at yngle. Pengene kunne bl.a. lånes ud til pengehungrende fyrster, hvad kirken ikke billigede. Men de kunne også bruges til finansiering af transaktioner, som havde kirkens velsignelse, fx korstog.

Disse korstog drejede sig bl.a. om, hvem der havde den øverste myndighed i verden. Her var der flere muligheder.

Kampen om universalmagten – investiturstriden

Efter 1050 begyndte en hårdt tiltrængt *reform af den katolske kirke*. Med udgangspunkt i klostret Cluny i Midtfrankrig, grundlagt 910, var cluniacenserne, en fraktion inden for benediktinerordenen, gået i gang med at rense ud i kirken og med at frigøre kirken fra verdslige kræfter. Og medens cluniacenserne arbejdede nedefra og oppefter, tog Pavekirken selv fat oppefra og nedefter. 1059 blev det bestemt, at pavevalget fremover skulle foretages af kardinalkollegiet, dvs. de gejstlige embedsmænd ved pavehoffet, og altså ikke af verdslige fyrster som romerske stormænd og den tyske kejser.

Denne kamp for selvstændighed blev især ført af den førende kardinal, munken Hildebrand. Han var bondesøn fra

kejserkrone i Rom af den modpave, han havde fået valgt undervejs og gjorde sig militært til herre over byen. Gregor kunne vanskeligt søge hjælp hos de verdslige romerske stormænd, som han tidligere havde bekæmpet. I sin nød måtte han da henvende sig til normannerfyrsten Robert Guiscard i Syditalien, som straks fordrev Henrik 4. fra Rom. Da Robert Guiscard efter endt arbejde vendte tilbage til Syditalien, turde Gregor 7. ikke blive i Rom af skræk for romersk gengældelse, men fulgte med normannerne til til Salerno, hvor han døde i 1085.

Udgangen af denne fejde viser kirkereformens store problem. Der kunne nok skabes et åndeligt styre, men det var stadig afhængigt af våbenmagt. Eller sagt på en anden måde: at kirkens højeste embede blev besat mænd, der ikke var bundet til fyrste- og stormandsslægter, betød, at deres militære sikkerhedsnet forsvandt. De blev derfor nødt til at sikre sig støtte hos en verdslig fyrste, til trods for at deres hensigt var at gøre sig fri af fyrstestemt.

Kun ved at samordne paven og de verdslige magthaveres interesser og ved at flytte konflikten ud af Europa kunne man komme ud af dette dilemma. Her var korstogene en mulighed, men da de ophørte lurede problemet igen.

På illustrationen ses øverst Henrik 4 med sin modpave Wibert, mens Gregor 7. fordrives fra Rom. Nederst tv. bandlyses Henrik 4., th. ser man Gregor 7.s død.

voldsomme stridigheder nåede man 1122 til et foreløbigt forlig. Både den gejstlige og den verdslige myndighed fik ret til investitur. Paven skulle pege på, hvem der skulle have de gejstlige embeder; efter valget, men inden indsættelsen skulle de så aflægge ed til kejseren som lensherre. Feudalisme og kirkemagt fulgtes pænt ad, men pavekirken var gået mest styrket ud af striden.

I mellemtiden var der sket ting i Europa, som yderligere knyttede kirke og fyrstestemt sammen, og som yderligere gav nede kirkens position. I kampen om universalmagten var den tyske kejser ikke den største trussel. Set fra et kristent italiensk synspunkt var kampen mod Islam nok så vigtig. Også kejseren af Byzans var en hindring. På den anden side var han kristen og blev truet af muslimerne. Det gjorde sagen mere indviklet.

Rom og Byzans

O. 1050 befandt Byzans sig i en *indre krise*. Indefra rejste godsejerne sig mod kejserens centralstyre. Udefra truede de tyrkiske muslimer, *seldsjukkerne*. Kristendommens forpost var udsat. Den byzantinske indflydelse i Syditalien var helt forsvundet, efter at først araberne, siden normannerne havde sat sig på Sicilien. Bystaten Venezia havde fået omfattende handelsprivilegier i Byzans og truede med at handle byzantinerriget fra hinanden. Tyrkernes erobring af den lilleasiatiske del af riget og venezianernes herredømme over handelen gjorde, at landets økonomi blev kraftigt forringet, så man vanskeligt kunne opretholde det centrale embedsmandsapparat, som ellers havde været kendetegnende for det solide styre.

I sin kvide henvendte kejser Mikael 7. sig da 1073 til paven i Rom for at bede om hjælp. Dette var ikke uden problemer. Helt tilbage fra 800-tallet havde den kristne kirke været delt i en østlig og en vestlig, en *græsk* og *romersk* retning, som i perioder stod stejlt over for hinanden. Der var uenighed om nadverens udformning, om gejstlighedens cølibat, og om hvorvidt der kunne prædikes ikke kun på latin og græsk, men også på folkesprogene, fx. bulgarsk, sådan som byzantinerne hævdede. Op igennem den tidlige middelalder var modsætningerne taget til, bl.a. med hensyn til den indbyrdes grænse for de to kirkeretningers missionsarbejde på Balkan. 1054 havde man fra romersk side bandlyst patriarken i Konstantinopel i dennes egen kirke.

I første omgang sad man derfor i Rom råbet om hjælp overhørig. Splittelsen var for stor, og man havde selv nok at se til i investiturstriden med den tyske kejser. Efter en række indbyrdes stridigheder i Byzans kom 1081 den stærke Kom-

Medens den nordeuropæiske kulturkreds (jvf. ill. s. 90) entydigt kom under den romersk-katolske kulturs indflydelse i løbet af 1000- og 1100-tallet, var situationen mere speget i Østeuropa. Her konkurrerede den romersk-katolske og den græsk-byzantinske kristendom om at omvende de hedenske slaver. På kortet ses, hvorledes det nordlige Østeuropa med Polen som centrum blev kristnet fra Rom (det skete via Tyskland), medens det sydlige Østeuropa blev græsk-katolsk. Den stiplede linje angiver skillelinjen.

nenos-slægt på tronen, og da Aleksios 1. Komnenos 1095 gentog anmodningen om hjælp, var situationen en anden i Rom. Investiturstriden rasede ikke længere så heftigt. Samtidig slog den kloge kejser Aleksios ikke så meget på sin egen fare som på, at øst- og vestkristne i fællesskab burde fordrive Islam fra de egne i Mellemøsten, som kristendommen var udgået fra. En sådan tankegang vandt i langt højere grad gengang hos paven med hans ønsker om kristen universalmagt.

Fremmede for tanken var også, at de pilgrimme, som traditionelt valfartede til Det Hellige Land, i stigende grad fik lagt hindringer i vejen dels på grund af krigene mellem byzantinerne og seldsjukkerne, dels på grund af at seldsjukkerne var mindre tolerante over for de kristne. Araberne havde altid vist religiøs frisind. De kristne måtte ganske vist ikke have kors og klokker på deres kirker, skulle bære en gul tur-

ban, havde forbud mod sang ved deres gudstjenester og skulle betale en personskat, som var stor i forhold til arabernes egen mindre almisseskat, men ud over dette fik de lov at være i fred religiøst og politisk. Denne tolerance blev nu svækket. Det var en kærkommen anledning til at gribe ind.

I en brandtale på et stort kirkemøde for kardinaler, biskopper og adelsmænd i Clermont i det sydlige Frankrig 1095 opflammede pave Urban 2. de tilstedeværende til korstog mod de vantro besudlere af kristendommens vugge og de uskyldige pilgrimme. »Deus lo volt« (Gud vil det), lød det fra mængden. Korstogene kunne begynde. – Anledningen var truslen mod Byzans og de kristne pilgrimme. Årsagerne lå langt dybere.

Korstog, fjernhandel og kulturkontakt

Man kan spørge sig, hvorfor korstogene slog igennem på netop dette tidspunkt. Der havde jo dog i forvejen gennem flere århundreder været ført kamp mod de vantro i bl.a. Spanien, uden at det af den grund var kommet til et samlet korstog.

Svarene på spørgsmålet er flere, og der er tale om et kompleks af årsager, som på dette tidspunkt omkr. 1100 løb sammen og begyndte at svinge i takt. Disse årsager findes dels i Europa, dels i Orienten. Kejser Aleksios' henvendelse om hjælp i Rom og pave Urban 2.s indpiskertale i Clermont havde kun katalysatoreffekt. Såvel kejser som pave blev forbløffet over, hvilken bevægelse de satte i gang. Den kolossale tilslutning overraskede i vest og forskrækkede i øst.

Baggrund

Blandt årsagerne skal der først peges på den religiøse grethed, som var et resultat af kirkens reformarbejde fra ca. 1050. Den havde skabt en religiøs klangbund, som ændrede situationen fra en generel kamp mod de vantro arabiske købmænd til en idealistisk højstemt kamp for de truede kristne og for en befrielse af Jerusalem.

Indtil da havde kirken betonet, hvor vigtigt det var for den personlige frelse tålmodigt at bære lidelser og hån. Nu ændredes kirkens lære til, at sjælens salighed krævede, at man gjorde noget aktivt, at man offensivt bekæmpede det onde.

Netop i årene 1085-95 befandt man sig i Vesteuropa i en kortvarig krise. Oversvømmelser og tørke ødelagde landbrugsproduktionen. Kornet rådned eller blev brændt af solen. I Danmark kaldte man meget sigende kongen for Oluf Hunger. Her som andre steder i Europa tog man det forfærdelige klima som udtryk for Guds vrede, der kun kunne formildes ved gode gerninger.

Kort herefter fortsatte højkonjunkturen imidlertid igen. Inden for såvel landbrug som handel blev der atter tilvejebragt et *overskud*, som rakte ud over dagen og vejen, så man kunne hellige sig andre gøremål end blot det at skaffe sig føden. Denne økonomiske og befolkningsmæssige vækst varede ved gennem hele 1100-tallet og langt ind i 1200-tallet.

Men *befolkningsvæksten* skabte også problemer. I det mindste for ridderne. For at undgå opsplittning af riddernes gods var det nemlig blevet regelen, at kun den ældste søn arvede. Han havde førstefødselsretten til jorden og titlerne. De øvrige riddersønner stod da uden jord og ejendom. Og hvor fristende var det da ikke at skaffe sig ny jord, magt og ære – og sin sjæls frelse – andetsteds; i særdeleshed når det kunne ske i en god sags tjeneste. I Det Hellige Land kunne religion og jordhunger forenes.

Allerede på dette tidspunkt havde man i Europa et godt kendskab til Orientens handel og det arabiske kulturliv. Byer som Pisa og Genova havde i over hundrede år sejlet på de vestarabiske havne, mens Amalfi og Venezia i nord handlede i den østlige del af Middelhavet. Disse byer havde i høj grad forståelsen af, hvilke handelsmæssige muligheder der lå i den arabiske verden – og i Byzans. Desuden havde de siden ca. år 1000 ført handelskrig og plyndringstogter mod de arabiske styrede øer i det Tyrrenske Hav. 1015 var Sardinien blevet erobret. Officielt for at stoppe den arabiske piratvirksomhed, der udgik herfra.

De *handelsmæssige* motiver var således klare. Der var nok at føle sig draget af hos araberne, både for den ærgerige norditalienske købmand og den menige korsfarer. Men det ville være forkert at reducere korstogsudbruddet til et simpelt kompromis mellem tro og penge. Hvis det havde været tilfældet, ville man ikke kunne forklare korstogenes fanatisme. Sagt på en anden måde: ville man slås med araberne, kunne man gøre det så mange andre steder end i Jerusalem, og ville man tjene penge, behøvede man ikke at udsætte sig for den tyrkiske højslettes brændende sol og kolde frostnætter. Endelig kunne de italienske købmænd frygte, at korstogene ville forplumre, snarere end fremme deres handel. Der var altså også *eventyrlyst og idealisme* med på færden.

Set i forhold til den arabiske verden var det et gunstigt tidspunkt at slå til på. I de arabiske lande havde der siden ca. 950 været tale om en gradvis *opløsning* af det arabiske verdensrige, som delte sig i en række selvstændige områder, ledet af kaliffer, og små lokale områder ledet af emirer. Blandt dem fandt der desuden en *magtforskydning* sted.

Det tidligere så mægtige kalifat i Bagdad blev svækket som følge af en *omlægning af handelen* med Indien. Tidligere var

en. In-
tvejebragt
å man kun-
sig føden.
varede ved

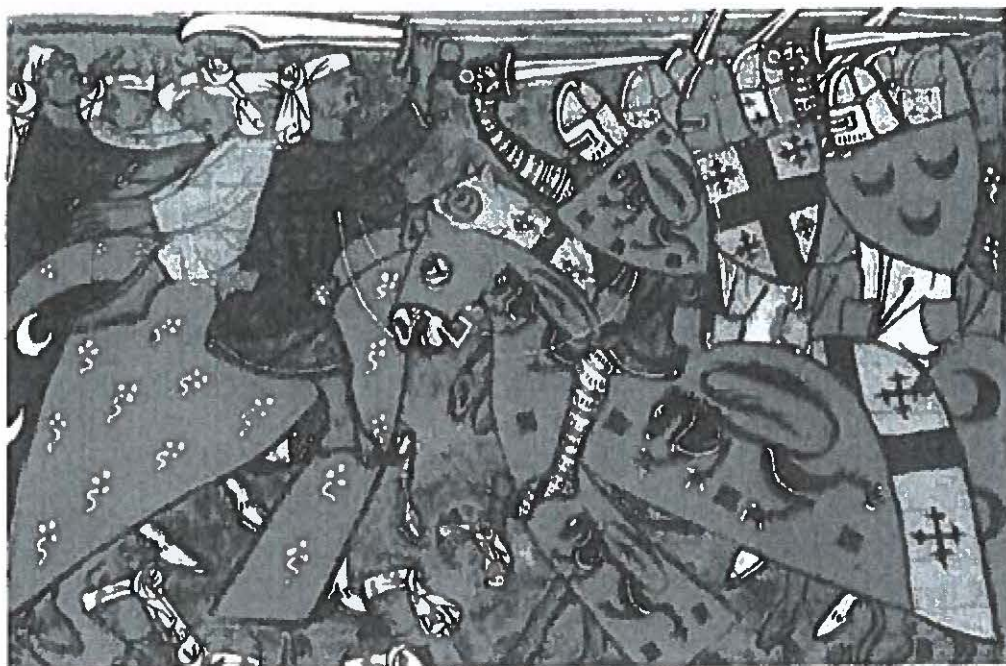
mer. I det
if riddernes
ældste søn
og titlerne.
endom. Og
d, magt og
ved når det
and kunne

pa et godt
turliv. Byer
øjlet på de
ndlede
grad
ler lå i den
siden ca.
de arabisk
ien blevet
rksomhed,

er var nok
i ærgerige
Men det
et simpelt
været til-
fanatisme.
ne, kunne
n, og ville
ig for den
tter. Ende-
gene ville
altså

stigt tids-
siden ca.
biske ver-
råder, le-
er. Blandt

ekket som
ligere var

Det muslimske rytteri var lettere end det europæiske. Dels fordi hestene var mindre og hurtigere, dels fordi europæerne var klædt i brynjer. Bemærk også hjelme-
ne med åndehuller og en sprække til øjnene.

denne gået ad en rute gennem Den Persiske Havbugt, over land gennem Mesopotamien og den syriske ørken ud til havnebyerne ved Middelhavet. O. år 1000 blev handelsruten lagt om, således at man i stigende grad sejlede syd om Den Arabiske Halvø, op gennem Det Røde Hav til Ægypten, som nu, takket være toldafgifterne og handelens blomstring, blev det økonomiske centrum i den arabiske verden.

Nordpå, i Lilleasien og Persien, havde de tyrkiske *seldsjukker* i løbet af 1000-tallet skabt et nyt stærkt rige, som dels trængte kalifatet i Bagdad tilbage, dels Byzans. 1092 faldt dette rige imidlertid også fra hinanden i forbindelse med et tronskifte, og Lilleasien og Syrien blev opløst i en række små-riger, ledet af lokale sultaner, som bekrigede hinanden. Det var i denne situation, korsfarerne dukkede op.

Ud over den økonomiske og politiske spænding var der også en *religiøs*. Kalifatet i Bagdad og seldsjukkerne tilhørte én retning inden for Islam, egypterne en anden. Det var således en *svækket* og *splittet* Orient, Europa rejste sig til angreb mod i 1095. En enig arabisk front mod den religiøse begejstring var ikke mulig.

Folkekorstoget

At der var tale om en religiøs begejstring over en bred front op mod år 1100, og at den var en væsentlig drivkraft bag korstogsbevægelsen, viser sig bl.a. ved, at det såkaldte *folke-*

korstog var i gang allerede inden Urban 2. holdt sin officielle »indvielsestale« for korstogsbevægelsen.

Deltagerne heri var ikke den europæiske overklasse, der kæmpede med lanse og sværd. Det var fattigfolk og bønder, som drog bort fra hungerårene i 1090'erne ud til Bibelens lande, som flød med mælk og honning, og samtidig drog af sted på pilgrimsfærd sådan som andre havde gjort det gennem hele den tidlige middelalder. Igangsætteren af folkekors-toget var Peter Eremit af Amiens, en lægprædikant som barbenet og pjaltet rejste rundt på et æsel og prædikede opbrud mod Jerusalem. Overalt i Frankrig og mange steder i Tyskland fulgte de fattige masser ham. Måske op mod 50.000 mænd, kvinder og børn, tyve, røvere og ludfattige brød op.

Kampen mod de vantro begyndte allerede i Europa. I Sydtyskland og i Rhinegnene gik man til angreb på jøderne, som blev plyndret og myrdet. Længere ned gennem Europa og på Balkan fortsatte plyndringerne og virvarret. Nu ikke så meget ud fra en vag forestilling om bekæmpelse af de vantro, snarere fordi man ikke anede sine levende råd. Man vidste knap nok, hvor man befandt sig, om man var blandt kristne eller muslimer, og man vidste slet ikke, hvordan man skulle skaffe sig føden. Sygdomme, udmattelse og sult tyndede ud i rækkerne, og det var en forhutlet skare, der efteråret 1096 ankom til Konstantinopel.

Kejser Aleksios må have fået et mindre chok. Her kom den hjælp fra Europa, han havde bedt om i kampen mod det effektive tyrkiske rytteri. En udisciplineret og fortumlet rest af en fattig folkehob. Han skyndte sig at forsyne dem med mad, for at de ikke selv skulle begynde at plyndre, og sejlede dem så straks over Bosphorus Strædet mod deres videre mål. Folkekors-toget blev et let bytte for tyrkerne. 60 km inde i Lilleasien blev de fejet bort. Kejserens datter, Anna Komnena, som har beskrevet de første korstog i et hyldestdigt til sin far, kaldet Aleksiaden efter antikt forbillede, fortæller, at deres knogler blev samlet sammen og brugt som kalk ved bygningen af en bymur. Således sluttede den fattige fromhed.

»Den hellige grav er vel forvaret«

Kort efter ankom imidlertid det første rigtige korstog til Konstantinopel. Det var en noget anden skare. Her var grever og baroner og fremtrædende lensherrer. En af anførerne var broder til den engelske konge, en anden svoger til den franske, en tredje var en flamsk svoger til den danske konge Knud den Hellige. Også fremtrædende tyske riddere var med. Den vigtigste gruppe var *normannerne* fra Syditalien og Sicilien under ledelse af hertug Bohemund, en søn af Robert Guiscard (jf. s. 100f.), der havde fordrevet araberne fra Sicilien.

officielle

klasse, der
og bønder,
il Bibelens
dig drog af
rt det gen-
folkekors-
t som bar-
de opbrud
ter i Tysk-
od 50.000
brød op.
pa. I Syd-
erne, som
opa og på
så meget
tro, snare-
te knap
eller
ne skaffe
ud i ræk-
1096 an-

kom den
xd det ef-
et rest af
red mad,
lede dem
ål. Folke-
i Lilleasi-
ena, som
i far, kal-
es knog-
ingen af

on-
rever og
var bro-
franske,
ge Knud
ed. Den
Sicilien
ært Gui-
sicilien.

Disse normanner var den byzantinske kejser ikke begejstret for at modtage i sin hovedstad. De havde allerede længe kastet sultne blikke på den græske vestkyst og bl.a. i 1082 erobret den vigtige havneby Durrës i det nuværende Albanien fra Byzans.

De europæiske korsfarere var ikke en enig, fasttømret flok. De lurede indbyrdes på hinanden og havde vidt forskellige motiver. Kejseren havde da også en tydelig fornemmelse af, at det var griske og grådige ulve i fåreklæder, han havde fået som hjælpere. Han skyndte sig derfor som det første at kræve lønsed af dem og at forpligte dem til at anerkende ham som lensherre over de områder, de erobrede. Under forhandlingerne i kejserpaladset herom hoppede en af ridderne frejdigt op og satte sig på tronen ved siden af kejseren, som dog overbærende valgte at overse det.

Kejseren fik sin troskabsed, og fik også til sin store lettelse korsfarerne færget over til Lilleasien. Han ville selv følge efter. Helt let har det dog næppe været for europæerne at give sig af sted. Anna Komnena skriver i sin *Aleksiade* om dem, at de »altid glandede efter penge«. Ikke kun kejseren, men også de menige indbyggere i Konstantinopel åndede lettede op, da de drog videre.

Denne korstogshær blev ikke mejet ned. Trods hårde og udmattende kampe mod det tyrkiske rytteri kæmpede korsfarerne sig slag for slag nærmere målet. Efteråret 1097 nåede de frem til den vigtige havneby Antiokia i det nordlige Syrien. Efter 7 måneders belejring blev byen erobret ved en udsultningstaktik. Desuden havde Genova sendt nye riddere og materialer til belejringsmaskiner og tårne, som kunne rulles tæt hen til bymurene, så man kunne slå hul på dem. Alligevel skulle der list og forræderi til, før byen gav op. Normaneren Bohemund bestak nogle af de belejrede, som så åbnede en port for ham og hans mænd.

Antiokia havde været et vigtigt handels- og produktionscentrum for Byzans, indtil tyrkerne 1085 fik byen under deres kontrol. Korsfarerne ventede fortsat på kejser Aleksios, men da han aldrig kom, »glemte« de deres troskabsed og afleverede ikke byen til Byzans. Den blev i stedet gjort til et normannisk fyrstedømme.

På dette tidspunkt var hæren ved at være brændt ud. De mange kampe undervejs havde kostet kræfter, der udbrød tyfus i dens rækker, og de mange ledere skændtes indbyrdes om, hvem der stod i spidsen for hæren og skulle have magten i Jerusalem.

Det tog et års tid at komme til hægterne og få ledelsesproblemerne afklaret. Der var nu kun ca. en tiendedel af den oprindelige styrke tilbage. Sommeren 1099 ankom den til Je-

rusalem. Araberne havde forinden praktiseret den brændte jords taktik og forgiftet de livsvigtige brønde. Korsridderne sultede og tørstede. Og Jerusalem var en af verdens største fæstninger. Men atter kom Genova til undsætning, ligesom tømre indkaldt fra England fik bygget belejringstårne og murbrækkere. Med dem og med katapulter og kæmpemæssige stenslynger gik man løs på de metertykke mure.

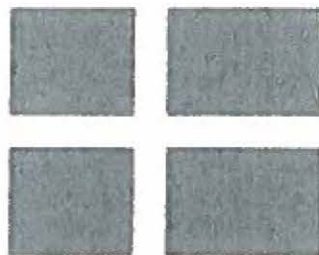
Efter en måneds belejring blev Jerusalem indtaget midt i juli 1099, og et bestialsk blodbad brød løs. Arabere og jøder blev skånselsløst nedslagtet. Alt blev plyndret. Hestene vadede i blod til knæene. En uge igennem fortsatte myrderierne, fortæller den arabiske krønikeskriver Ibn el Athir. Sådan foregik Jerusalems befrielse. Om kristen barmhjertighed var der ikke tale. Korsfarenes myrden løs lå milevidt fra den tolerante, som araberne havde udvist over for de kristne.

Nu var den hellige grav vel forvaret, men noget kristent åndeligt centrum blev Jerusalem ikke. Byen blev omdannet til et kongedømme efter vestlige feudale principper. Balduin af Bouillon blev indsat som regent. Som lillebroder uden arvelod havde han intet at vende hjem til efter endt opgave. Han blev derfor i Palæstina. Om nogen missionsvirksomhed blev der ikke tale. Tværtimod opdagede korsridderne, at de havde nemt ved at tilpasse sig livsformen i Orienten med dens forfinede levevis og eksklusive vaner. En af dem skrev hjem: »Vi, der før har været romere og frankere, er nu ... blevet galilæere og palæstinensere.« De kristne munke opdagede også, at de ofte kom til kort i diskussioner med de langt bedre skolede og belæste arabere.

Ud over kongeriget Jerusalem og Antiokia oprettede korsfarerne grevskaberne Edessa og Tripolis. Også her blev europæerne til orientalerne. Derimod havde de italienske købmænd livlige forbindelser til hjemlandet. Aldrig så snart havde korsridderne erobret en by, før italienerne sikrede sig handelsrettigheder og privilegier. Det blev således mere dem end korsridderne, som bandt Vesten og Østen sammen.

Cisterciensernes korstog

1144 blev Edessa tilbageerobret af en tyrkisk sultan. Det gav anledning til det andet korstog. Paven opfordrede til, at man kom de kristne til undsætning, og datidens førende gejstlige, abbed Bernhard af Clairvaux fra den ansete og strenge cistercienserorden, rejste rundt hos Europas fyrster og prædikede hævn og kristenpligt med samme ildhu som Peter Eremit og Urban 2. før ham. »Kristi ridder«, sagde han, »er tryg, når han dræber, blot endnu mere tryg, når han bliver dræbt. Når han falder, gavner han sin egen sag; når han dræber andre, gavner han Kristi sag.«

Med på korstogene var tre store ridderordener, dvs. fasttømrede og disciplinerede militære enheder med stærkt kristent islæt (en blanding af munkeordener og jægerkorps).

Tempelridderne havde fået deres ordensregler af Bernhard af Clairvaux i forbindelse med 2. korstog 1128. De fik navn efter deres hovedkvarter i Jerusalem, som lå på det sted, hvor kong Salomons tempel havde ligget. De havde desuden stærke borge på Cypern, Kreta og Malta. De oprettede også borge i Europas hovedbyer (Tempelhof i Berlin, Temple i Paris og The Temple i London er minder om dem). De fungerede som middelalderens American Express: en rejsende kunne indbetale mønster og andre værdier i en tempelherreborg og hæve dem på kvitteringen i en anden. Deres rigdom voksede så stærkt, at kongerne blev bange for dem. Det endte med, at den franske konge 1307 fik dem dømt for kætteri, heksekunst og homoseksualitet efter at have tortureret ordensmesteren til tilståelse. De umådelige rigdomme havnede i kongens kasse. – Deres banner var hvidt med et rødt kors.

Johannitterne var dygtige soldater, men ikke så rige som tempelherrener. De blev også kaldt hospitalitterne, fordi de fungerede som beskyttere af Johannes Døberens hospital, der tog sig af syge pilgrimme (samaritterne i

England hedder stadig St. John's Ambulance efter denne orden). Deres banner var rødt med et hvidt kors. Dette banner har dannet forbillede for Dannebrog, der hævdes at være faldet ned fra himlen på det korstog, som Valdemar Sejrs førte mod Estland 1219.

Den tyske Orden, også kaldet Maria-ridderne, var forbeholdt tyskere. Den blev grundlagt 1198 og gennemførte især korstog til Østeuropa og Baltikum, i konkurrence med danskerne. Deres flag var hvidt med et sort kors, dvs. de farver som indgik i det gamle tyske flag, og som stadig er det tyske fodboldlands-holds farver.

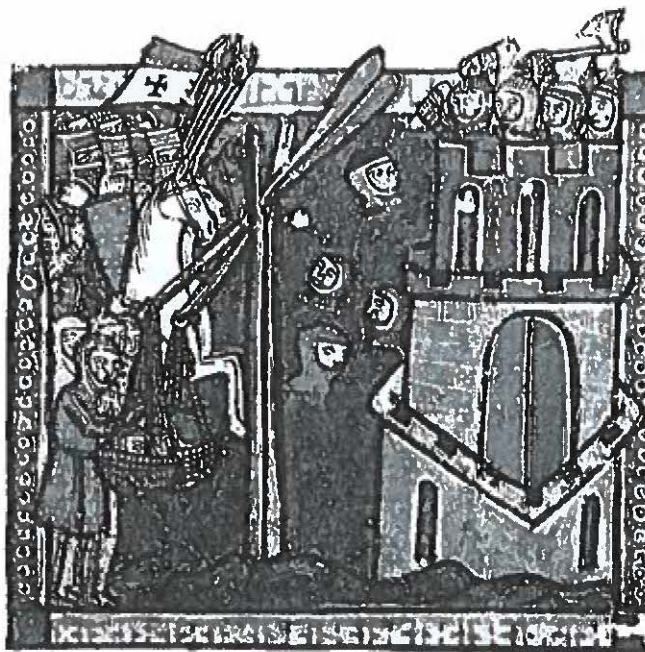
For at slå hul på de metertykke mure i muslimernes fæstninger brugte man kæmpestore katalpult, der slyngede sten ind mod murene. Her er det rødt menneskehoveder, som tages i anvendelse. Også rambukke og belejringstårne i flere etager på hjul blev brugt, dels for at banke hul på murene, dels for at man fra øverste etage i et sådant tårn kunne springe over på borgen. Visse tårne var oven i købet udstyret med en slags landgangsbrog. Under belejringen af Nikæa i Vesttyrki 1097, fortæller Anna Komnena, red korsfarerne triumferende rundt foran byens mure med fjendens hoveder på deres lanser. Og fra en krønike fra samme tid har vi vidnesbyrd om menneskehoved-ammunition. Denne illustration kan ikke være samtidig med disse begivenheder – hvorfor?

Denne gang sluttede også magthaverne op, bl.a. Ludvig 7. af Frankrig og Konrad 3. af Tyskland med en række af deres kronvasaller. Alligevel blev det andet korstog en dundrende fiasko. Tyskerne og franskmændene kunne ikke samarbejde; de »gamle« korsridere sad lunt og godt i Jerusalem og skulle ingen steder; den byzantinske kejser hjalp heller ikke denne gang, og tyrkerne var for stærke. Korstoget nåede aldrig Edessa, men ridderne blev i stedet enige om at erobre Damaskus. Det var alt for stor en opgave. 1147 rejste man hjemad med uforrettet sag. To års anstrengelser var spildt.

Da Richard tabte sit løvehjerte

1187 erobrede muslimerne Jerusalem. Fra Ægypten rykkede den mægtige sultan Saladin (ham vi herhjemme kender fra omkvædet til »Højt på en gren en krage...«) ind og befriede byen fra de kristne. I øvrigt helt uden blodsudgydelser. De kristne fik lov at beholde deres boliger mod ud over en fastsat løsesum at betale den almindelige personlige skat for ikke-muslimer.

I Europa vakte tabet af Jerusalem furore, og Vestens tre mægtigste verdslige fyrster, Frederik Barbarossa af Tyskland, Filip 2. August af Frankrig og Richard Løvehjerte af England drog ud på det tredje korstog. Barbarossa var en ældre mand, men red alligevel, sammen med en hær på ca. 100.000 mand, ned gennem Europa og Balkan. Han druknede imid-

lertid i en iskold flod i Lilleasiens bjerge, da han en aften ville tage bad. Derefter smuldrede den tyske hær. Filip 2. August nåede ganske vist ad søvejen til Palæstina, men vendte kort efter om og sejlede hjem igen.

Richard Løvehjerte havde større succes. Dels vandt han en række militære sejre, dels kom han til at stå på god fod med sultan Saladin, ligesom han blev så fascineret af den østerlandske levemåde og sultanens menneskelighed, at han ganske tabte sit hjerte til Orientens forfinede dannelse. Jerusalem nåede han aldrig at erobre, da han og Saladin ordnede sagen på fredelig vis: de kristne fik en smule kyststrækning, og pilgrimme fik, mod betaling, lov at valfarte til Jerusalem. Den kristne begejstring var ved at blive afløst af *ridderlighed* og *økonomisk snusfornuft*.

»Kræmmerkorstoget«

Ridderlighed var der ikke tale om ved det *fjerde korstog*, det såkaldte »kræmmerkorstog«. Økonomisk snusfornuft derimod nok. Også her var det en pave, som tog initiativet, nemlig Innocens 3., men det var Venezia, som løb af med sejren, da de udnyttede den kristne idealisme i eget øjemed.

Innocens 3. ville rette slaget mod Ægypten, da det var muslimernes vigtigste område. For at komme til Ægypten måtte man sejle, og man lejede derfor skibe i Venezia, som havde Middelhavets største og bedste flåde. 85.000 mark skulle venezianerne have for fragt af korsfarerhæren og dens tros. Desuden skulle de sørge for fødevarer. Til gengæld skulle venezianerne have halvdelen af det forventede bytte.

Mens korsfarerne samlede penge sammen til formålet, forhandlede Venezia i hemmelighed med sultanen i Ægypten om at afspørre angrebet. Og da korsfarerne ikke kunne skaffe tilstrækkeligt med kontanter, foreslog venezianerne at sejle dem et stykke af vejen, nemlig til byen Zara på Jugoslaviens vestkyst, en handelskonkurrent til Venezia.

I Konstantinopel foregik der på dette tidspunkt heftige kampe om kejsertronen, og da en af tronkræverne indfandt sig i Zara, blev korsfarerne på venezianernes forslag enige om at hjælpe ham. Til gengæld skulle han, når han var kommet på tronen, hjælpe dem videre til Ægypten. – Resultatet blev en katastrofe.

Sommeren 1204 erobrede korsridderne Konstantinopel for Venezias regning. Tronkræveren blev myrdet. Byen blev ødelagt. De kostbare skatte smadret eller bortført. Venezianerne, som havde sans for skønhed, reddede de mest værdifulde skatte til sig selv. Den dag i dag pryder fire pragtfulde bronzeheste fra Konstantinopel Markuskirkens facade i Venezia.

Det, som havde ligget i luften fra korstogenes begyndelse,

Frederik 2. (1194-1250) var søn-
nesøn af Frederik Barbarossa, en
af de store korstogskejsere.

Skønt han var tysk-romersk kejser, opholdt han sig næsten altid på Sicilien og i Syditalien. Et af de steder han foretrak, var det frugtbare Apulien, Italiens »hæl«. Her opholdt han sig især gerne på borgen Castel del Monte, som ses på billedet. Borgen er bygget på en 600 m høj bjergtop og kan ses viden om. Trods sin kompakte form er den et jagtslot.

Ved siden af at være en politisk begavelse og en dygtig videnskabsmand inden for såvel naturvidenskab som humaniora var Frederik 2. også idrætsmand og friluftsmenneske. Disse interesser kommer til udtryk i en lærebog, han skrev om falkejagt. Den er på én gang en håndbog i jagt og i ornitologi. Den gør rede for trækfuglenes ruter og flyvningens teknik. Udover med falke og hunde jagede han også med tamme leoparder, som blev transporteret rundt på ryggen af heste, hvor de sad bag rytteren og var dresseret til at springe ned ved et fløjt.

Frederik 2. grundlagde i Napoli Europas første statsunderstøttede universitet, hvor både arabere, jøder, kristne og byzantinere af begge køn studerede. Også ateister havde her et fristed. I Salerno oprettede han en skole for jordemødre ved siden af det medicinstudium, som fandtes her. Studietiden for læger var fastsat til tre års studier i humanistiske fag, fem år i medicin og kirurgi. Der var statsstipendier til universitetsstudier for dygtige, men fattige unge mænd, ligesom lægehonorarer og apotekerpriser var fastsat efter bestemte takster. De fattige fik gra-

...r søn-
...ssa, en
...jsere.
...mersk kej-
...æsten af
...ditalien. Et
...rak, var
...Italiens
...an sig
...Castel del
...ilfedet.
...en 600 m
...es viden
...kte form er

en politisk
ig viden-
såvel na
maniora

...tsmand
inter-
y en læ-
falkejagt.
n håndbog
Den gør
ruter og
ldover med
e han også
n, som blev
3 ryggen af
ag rytteren
springe

le i Napoli
derstøttede
e arabere,
antinere af
...Også ate-
...et. I Saler-
skole for
...et
...des
æger var
er i huma-
medicin og
stipendier
for dygtige,
...nd, lige-
...g apote-
...ter be-
tigelte fik gra-

tis lægehjælp.

Trods den religiøse tolerance og det socialpolitiske frisind styrede Frederik 2. sit rige med fast centralistisk hånd. Kun læger med eksamen fra universitetet i Salerno måtte praktisere. Det var forbundet med fængselsstraf, hvis man praktiserede uden at have gennemgået hele lægeuddannelsen. Apotekerne måtte ikke ordinere falsk medicin.

Frederik 2. var ikke religiøs indstillet, hans personlige moral vist heller ikke særligt udpræget, og politiske modstandere blev forfulgt med hård hånd, men som regent var han flere hundrede år forud for sin tid. Han er blevet kaklet en tredjedel kristen og to tredjedele muslim – eller begge dele efter behov. Samtidig kaldte ham »Stupor mundi«, dvs. »Verdensforbløfferen«.

var nu blevet virkelighed. Paven kunne ikke styre de feudale barbarer og var i lommen på de norditalienske bystater. De økonomiske og handelspolitiske interesser vejede tungere end de religiøse. Pavens navn var blevet belastet, til trods for hans kritik af den griske kynisme. Han var for tæt knyttet til korstogene.

Konstantinopel kom aldrig på fode igen. Ganske vist erobrede byzantinerne deres hovedstad tilbage, men Venezia havde sejret i handelskrigen. Resten af middelalderen blev en forfaldsperiode for Byzans. 1453 blev byen indtaget af de osmanniske tyrker og gjort til hovedstad i et stort tyrkisk rige, under navnet Istanbul.

Frækhed og fromhed

Det femte korstog 1228 blev ledet af Frederik 2., kongen af normannerriget Syditalien-Sicilien. Han havde her skabt Europas mest velfungerende stat, som drog nytte af den kosmopolitiske kulturblanding, som i århundreder var foregået dér. Frederik 2. var selv en lærd fyrste, som dyrkede arabisk filosofi og kultur. Han talte og forstod arabisk flydende, ved siden af græsk, latin, italiensk og fransk.

Det var således ikke af araber-fjendskab, han drog på korstog, men fordi han også var tysk-romersk kejser. Hans rige lå

på begge sider af pavestaten, og da han med kraft hævdede sin uafhængighed af paven og nægtede at anerkende ham som øverste myndighed, lyste paven ham i band.

Som led i kampen mellem de to benyttede Frederik 2. da lejligheden til at iværksætte et korstog, på trods af, eller måske netop fordi, han var bandlyst. Ikke et militært. Han drog af sted med kun 600 riddere og noget fodfolk. En stor del af hans hær bestod i øvrigt af arabere. Takket være sit grundige kendskab til arabiske forhold og sine forhandlingsevner lykkedes det ham hos den ægyptiske sultan at sikre sig Jerusalem, Nazareth og Bethlehem for en ti-årig periode. Selv blev han udnævnt til konge af Jerusalem. Derefter sejlede han hjem til sit elskede Sicilien, overlæst med gaver: kameler, elefanter, jagtleoparder, kostbare jagtfalke og høge. Sådan kunne man også føre korstog, hvis man ville have paven til at tabe ansigt.

De to sidste korstog, det sjette og det syvende, var blotet for Frederik 2.s frækhed og snilde. De blev ledet af den fromme Ludvig den Hellige af Frankrig. Til trods for grundige forberedelser og en dygtig organisation endte de begge i tragikomisk gru. 1248 drog Ludvig den Hellige af sted mod Ægypten. I Nildeltaet blev han og hans soldater syge af tyfus, skørbug og dysenteri. Kongen blev fanget og først sluppet fri, efter at en stor løsesum var udbetalt.

1268 prøvede han igen, ad bagvejen så at sige. Han drog til Tunesien, bl.a. fordi hans broder Karl af Anjou takket være forbindelser til paven havde fået overdraget Syditalien-Sicilien efter Frederik 2.s død. Der skulle så skabes et rige tværs over Middelhavet. Felttoget til Nordafrika endte tragisk. Ludvig den Hellige omkom af pest sammen med sin søn og en stor del af hæren. – Efter dette døde korstogstankerne ud.

Korstogenes virkninger

1291 blev de sidste kristne bastioner i Syrien og Palæstina erobret. Det store eventyr var forbi. Tilsyneladende havde det været en fiasko. Det Hellige Land havde ikke kunnet forsvares, paven fremstod ikke som verdens ubestridte leder, og støtten til Byzans blev et kynisk bagholdsangreb. Alligevel er dette ikke hele sandheden.

»De glaner altid efter penge,« havde kejser Aleksios' datter skrevet. Det kan være sandt nok, men historiens ironi består i, at korsfarerne opdagede, at livet er mere end penge. Ved synet af Konstantinopels herligheder: dens brolagte gader, dens nattebelysning, væddeløbsbanen, de fornemme parker og de flotte villaer – og ved mødet med de arabiske emirer og sultaners diskrete dannelse faldt der et skæl fra europæernes øjne. De opdagede en ny og rigere verden. Det

Den arabisk-persiske filosof og læge Avicenna (980-1037) sidder med en discipel for sine fødder. Sådan kunne Sokrates og Platon også have siddet i oldtidens Grækenland.

Avicenna var født i Bukhara i Uzbekistan. Hans bidrag til middelalderens tænkning bestod især i en videreudvikling af Aristoteles' filosofi. Udover dette arbejdede han som mediciner og skrev i den forbindelse flere lærebøger.

En anden berømt arabisk filosof var Averroës (1126-98). Han virkede som livlæge for kaliffen i Cordoba i Sydspanien, det islamiske kulturcenter i Europa. En tredje filosof var den jødisk-arabiske Avicbron (1020-68), som også virkede i Spanien. Disse arabere bidrog til at udvikle den vestlige filosofi i højmiddelalderen, skolastikken (jvf. s. 134f.). Kendetegnende for de arabiske filosoffer var, at de var læger, mens de kristne filosoffer som oftest var munke. Og hvor de arabiske lægefilosoffer blev mødt med gejstlig modstand, blev de kristne munkes lære an-

1037) sid-
for sine
Sokrates
siddet i
d.
ukhara i
frag til
ring bestod
ling af Ari-
ver dette
ediciner
telse flere

bisk filosof
8). Han
for kaliffen
en, det is-
i Europa.
ødisk-
58),
anien.
til at ud-
sofi i høj-
stikken (jvf.
nde for de
at de var
e filosoffer
Og hvor
offer blev
ødstand,
es lære an-

fægtet af naturvidenskabelige
keltere.
Det afgørende stridspunkt var
som oftest forholdet til det filo-
sofiske begreb materie. Her stod
araberne for det synspunkt, at
materien var altings moder (la-
tin: mater), at den gik forud for
alt som grundlag for al væren,
og at materien derfor, ifølge
Averoës, ikke kunne være skabt
af Gud. Fra kristen side hævde-
de man om araberne, »at det
de tænker på er noget rumligt
(kvantum), eller noget der har
plads i et rum som et punkt.
Derfor er den slags mennesker
melankolske og bliver de bedste
matematikere, men de dårligste
metafysikere«. (Heinrich af
Gent). I skolastikken i 1100- og
1200-tallet nåede man efterhån-
den frem til en slags kompro-
mis, idet man fra kristen side
fastslog, at Gud var materie.
Hermed var skabelsesberetnin-
gen ikke længere i modstrid
med de arabisk-aristoteliske tan-
ker. Til gengæld blev Gud mere
et begreb og et princip end en
person, som han tidligere have
været.

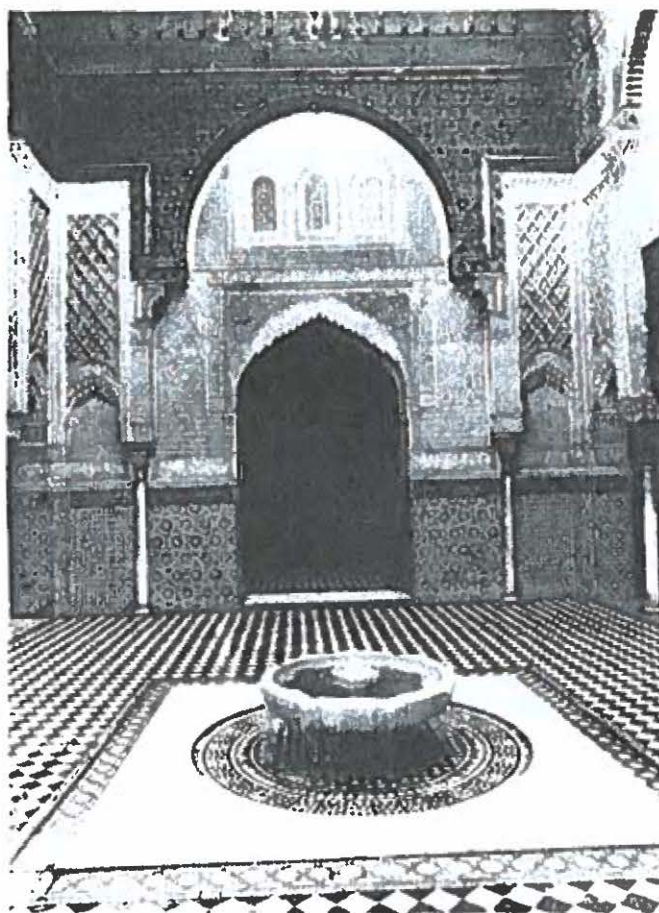

gjaldt ikke kun ved korstogene til Mellemøsten, men ved
kontakterne med araberne overalt i Sydeuropa og Nordafrika.
I Mellemøsten var kontakten særlig tæt, og det var ikke kun
arabisk videnskab, man stødte på, men også en islamisk
hverdag.

Karakteristisk er det, at når nye skarer af korsfarere kom til
Orient, opdagede de »gamle« korsridere, som allerede
var fortrolige med Orientens levemåde, hvor plumpe og pri-
mitive deres kristne landsmænd i virkeligheden var. De kon-
staterede, at de bedre kunne lide deres muslimske naboer –
og at de kunne lære af dem.

Araberne havde vist en udpræget evne til at tage ved lære,
hvor de kom frem. Deres verdenshistoriske betydning har
især været, at de var kulturformidlere. Det er deres fortjene-
ste, at en række teknisk-praktiske opfindelser i Kina blev
kendt i den vestlige verden i løbet af middelalderen. I de de-
le af det kristne Byzans, som araberne erobrede i den tidlige
middelalder, havde den antikke kultur overlevet i græsk ud-
gave. Den tog araberne nu til sig og kombinerede den med

Interiør fra en berømt moské og madraza, dvs. et lærdomssæde, i Fes-el-Bali, den ældste bydel i Fes i Marokko. Den rige arabiske kunstudsmykning ses i form af ornamenteringen og stukkaturen i loftet. Islam forbød brugen af billeder i moskeerne. Det æstetiske behov blev da dækket af smukke geometriske mønstre og en sindrig abstrakt bladrankeornamentik, arabesker. Store summer, både private og offentlige, blev givet til moskeerne, som indeholdt en skole. Lærerne kom fra hele det arabiske imperium, og store biblioteker tiltrak lærde fra alle lande. Digttere, filosoffer, talere, læger og naturvidenskabsmænd blev æret og højt lønnet. Man satte megen pris på lærdom: da en af kaliffens ministre blev inviteret til Persien, afslog han med den begrundelse, at der skulle 400 kameler til at bære alle hans bøger.

det, de selv havde lært af Østens folk. Således var araberne blevet de førende i filosofi, matematik, kemi, astronomi og fysik. Nu blev det europæernes tur til at lære af araberne.

Denne civiliseringsproces gjorde sig også gældende i Spanien og Syditalien. De kristne havde allerede i 1085 erobret Toledo, det arabiske lærdomssæde på Den Pyrenæiske Halvø. Resultatet blev op gennem højmiddelalderen en vældig oversættelsesbølge fra arabisk til latin, til stor inspiration for europæisk videnskab, især naturvidenskab. I Salerno i Syditalien havde arabiske læger skabt Europas bedste medicinvidenskab. Normannernes erobring standsede ikke udviklingen. Tværtimod fortsatte oversættelsesarbejdet også her, så den arabiske lægelige viden kom Europa til gode.

Hos både araberne og byzantinerne havde den klassiske græske filosofi overvintret, herunder både de ioniske naturfilosoffer og Aristoteles. Græsk filosofi kom nu i løbet af 1100-tallet atter til Vesteuropas kendskab og lagde her grunden til

en anden tænkning end kirkens traditionelle. Man taler i den forbindelse undertiden om en tidlig renæssance; også fordi de gamle tanker her blev knyttet sammen med det blomstrende liv i de italienske og sydfranske byer med deres nye dynamik i handel og økonomi.

Det ville være forkert udelukkende at gøre korstogene og kontakterne til araberne og Byzans til et kulturelt spørgsmål. På det handelsmæssige og økonomiske område bidrog korstogene til at udvikle de italienske søfartshyer Pisa, Genova og Venezia. I løbet af 1100- og 1200-tallet havde disse byer bidt sig fast i Mellemøstens havne. Fra deres handelsstationer dér kunne importen af varer fra Orienten foregå i stor målestok, hjem til moderbyerne. Herfra spredte virkningen sig til byerne i indlandet i Italien. Firenze og Milano voksede i 1200-tallet op til at blive europæiske storbyer. De blev centre for varetilstrømning og -omsætning nordfra og sydfra og begyndte en industriel virksomhed i form af produktion af bl.a. uldvarer.

Disse blev eksporteret til bl.a. Orienten. Det samme gjaldt kobber og jern, som også var en mangelvare. Orienten manglede desuden tømmer, tjære og beg, fordi romerne havde fældet skovene rundt om hele Middelhavet.

Importvarerne til Europa var mest luksusvarer. Kanel, ingefær, nelliker, muskat, peber, safran og karry satte krydderi på den europæiske overklasses borde. Silke, perler, ædelstene, elfenben og elegante tøjler prydede kvinde og hjem. Alt sammen sjældne ting, som de italienske købmandshuse tjente fyrstelige summer på at hjemtage og formidle videre til fyrster og adelsmænd og -kvinder.

I det hele taget fik Europa gennem araberne sans for vellevned og komfort. Det sociale liv ændrede sig. Én ting var den bakke med orientalske krydderier, der gik rundt ved måltiderne. Noget andet var udstyret af hjemmet og de elegante klæder. De kastilianske riddere i Spanien, de normanniske i Syditalien og korsfarerne i Mellemøsten kunne se, hvorledes araberne brugte gardiner, tæpper, puder, hynder og hvide lagner på senge med madrasser; bekvemme møbler, divaner, sofaer, ottomaner og taburetter; eksklusive badeanstalter med rindende vand og kloaksystemer. I Damaskus alene fandtes over 100 badeanstalter.

Boligstandarden var langt højere i de arabiske lande end i de klamme og indelukkede feudalborge i Europa. Hos araberne kunne man også se skyggefulde haver med springvand og hvide marmorsøjler uden om husene. Inden døre var der adspredelser som musik på guitar og luth, kortspil og skak. Den arabiske indflydelse lader sig også spore inden for tøj og mode. Damask, taft, silke og fløjel blev nu europæisk luksus i

modsatning til bøndernes lærreds- og vadmestøj. Det blev sværere og sværere at opfatte livet som en trælsom jammerdal, hvor man skulle tjene sit brød i sit ansigts sved. Det kunne godt gøres behageligt, hvis man havde råd.

På det *religiøse* område indebar det første korstog en yderligere stadfæstelse af pavens autoritet. Også økonomisk, fordi mange korsfarere skænkede eller pantsatte jord til kirken, da de rejste ud. Paven fik desuden udvirket, at gejstligheden overalt i Europa kunne opkræve korstogstiende, som så blev sendt til Rom og administreret herfra. Men de senere korstogs mange fiaskoer bidrog på længere sigt til at svække pavens magt. Det gejstlige sværd var tilsyneladende ikke stærkt nok.

I korstogenes kølvand

Højmiddelalderens mennesker var mennesker i opbrud. Man rejste forbløffende meget, og korstogsrejserne skal også ses i lyset af dette. Det gælder geografisk, socialt og kulturelt.

Rastløsheden er karakteristisk. Billedet af den statiske bonde, som aldrig i sit liv kom uden for sin landsby, holder ikke stik. Den fattige bondesøn kunne komme i klosteskole og blive arkitekt og kirkebygger, sådan som tilfældet var med abbed Suger, der forestod byggeriet af klosterkirken i St. Denis, mønstret for Europas gotiske katedraler. Et andet eksempel er den islandske kvinde Gudridr Thorbjarnardóttir, som i 1000-tallet sammen med fire andre kvinder og tres mænd ledsagede sin ægtefælle Thorfinn til Grønland og senere til Amerika, fødte en søn der, vendte tilbage til Island og derefter begav sig på pilgrimsfærd til Rom tværs over det europæiske kontinent.

Det var denne rejseiver og opbrudstrang, korstogene lå i forlængelse af, og som de selv satte skub i. Ikke mindst 1200-tallet blev et rejsernes århundrede. Disse rejser foregik især østpå til Asien. En væsentlig forudsætning var, at *mongolerne* havde skabt et stort rige inde på Centralasiens stepper og højsletter. Under den højtbegavede Djengis Khan og senere hans sønner var de mange mongolske stammer fra 1208 blevet samlet til ét rige, som med store rytterstyrker på over 200 000 mand i hvert korps drog frem over hele Asien. Inden 1250 havde de bemægtiget sig Østeuropa. Efter 1250 desuden størstedelen af den arabiske verden og endelig Kina, hvor mongolerne slog sig fast ned.

En effekt af disse sejrstog var, at der blev skabt fred i det indre af Asien; man taler om »*pax mongolica*«, dvs. den *mongolske fred*. Den gavnede kulturkontakterne mellem øst og vest. Fra ca. 1250 kunne europæerne frit handle med de centralasiatiske storbyer, uden om de arabiske købmænd. Det var også med til at tage vinden ud af korstogene. En køb-

Øverst Marco Polo og Kublai Khan. Nederst Marco Polo på kamelkaravane-rejse til Kina ad Silkevejen i årene 1271-75. Længs Kublai Khans landeveje var der plantet træer til skygge om sommeren og som vejmærker om vinteren. Der lå også poststationer og storslåede gæstgiverier, hvor der var mulighed for logi og hesteskit. Den kongelige postforvaltning rådede over 200.000 heste, 10.000 bygninger og et stort fastansat personale.

Det er først og fremmest fra Marco Polos rejseskildring, vi kender til disse forhold. Han skriver heri også om khanens fremstilling af papirpenge, der var gangbare i hele khanriget. I 17 år opholdt Marco Polo sig ved khanens mongolske hof i Kina, hvor han også lærte sig mongolsk; kinesisk derimod ikke. Det er mongolernes sæder og skikke, ikke kinesernes, han beskriver.

Marco Polos hjemrejse foregik via Indonesien, Indien, Østafrika og Persien. Ved ankomsten til Venezia lånte man ham gerne øre, men var også uhyre skeptisk over for hans beretninger. Ikke desto mindre var nysgerrigheden vakt.

I 1290'erne fulgte en romersk-katolsk broder Giovanni i Marco Polos spor til Peking.

Vestfra trængte Islam sig imidlertid på i form af de tyrkiske muslimer, og da mongolstyret i Kina blev efterfulgt af det kinesiske Ming-dynasti og Timur Lenk fra Samarkand-egnen o. 1400 erobrede hele Centralasien var forbindelsen mellem Europa og Asien lukket resten af middelalderen.

Kublai
Polo på
i Kina ad
1-75
ndeveje
il skygge
i vejmær-
lås også
bede gæst-
mulighed
Den kon-
rådede
10.000
fastansat

est fra
dring, vi
d. Han
iens
der
hængt
o Polo sig
ke hof i
tærte sig
primod ik-
ies sæder
ernes, han

se foregik
n, Østafri-
komsten
ham ger-
uhyre
s beretnin-
e var nys-

romersk
nni i Marco

mid-
aske
gølstvret i
f det kines-
Timur Lenk
o. 1400
ilasten var
Europa og
f middelal-

1095-99. 1. korstog under pave Urban 2. Jerusalem erobres 1099. Der oprettes små feudale korsfarerriger i Syrien og Palæstina. Eneste succesrige korstog.

1145-47. 2. korstog Bernhard af Clairvaux tager initiativet. Indbyrdes uenighed under korstoget.

1189-93. 3. korstog. Frederik Barbarossa, Filip 2. August og Richard Løvehjerte. Den sidste kommer på god fod med sultan Saladin af Ægypten, men har i øvrigt fiasko.

KORSTOGENE

Der var flere årsager til, at korstogene startede o. 1100. Det kirkelige reformarbejde efter 1050 havde skabt en fornyet religiøs begejstring i Vesteuropa og påpeget nødvendigheden af aktivt at bekæmpe det onde. Europa var kommet på fode igen efter invasionerne. Det medførte en kraftig befolkningsvækst, og da der som følge af førstefødselsret til arv af de feudale godser ikke var muligheder for de næstældste og yngre sønner for at skaffe sig jord og gods, blev Det Hellige Land en udvej. Her kunne religion og jordhunger forenes. Endelig så de norditalienske handelsbyer med Venezia i spidsen en mulighed for gennem korstogene at skaffe sig handelsmæssige fordele i Orienten.

Politisk, militært og religiøst var korstogene fiaskoer. Kun det første var en succes. Men erobringerne kunne ikke fastholdes. Paven havde ikke held til at vise verden, at han var den uhestridte leder, og tanken om at hjælpe de kristne trosfæller i Byzans blev gjort til skamme, da Venezia 1204 plyndrede Konstantinopel.

Korstogenes store *virkning* lå på det kulturelle og handelsmæssige område. Europæerne mødte i Orienten en forfinet og civiliseret kultur, som de kunne tage ved lære af. Her havde store dele af den antikke lærdom overvintret. På det praktiske, det naturvidenskabelige og filosofiske område brød nye tanker ad den vej igennem i Europa i 1200-tallet. Økonomisk åbnede der sig nye markeder for især de italienske byer. De kunne fragte orientalske luksusvarer til Europa og voksede sig nu for alvor store.

Frederik August og Den sidste med sultan men har i

1202-04. 4. korstog »Kræmmerkorstoget«. Venezia lokker korsridderne til at smadre byns kristne handelskonkurrent Konstantinopel i stedet for at angribe Ægypten.

1228. 5. korstog. Frederik 2.s korstog. For at genere paven lader Frederik 2. sig krone til konge af Jerusalem og rejser derefter hjem til Sicilien.

1248 og 1268. 6. og 7. korstog. Ludvig den Hellige af Frankrig fører to mislykkede korstog mod Ægypten og Tunis.

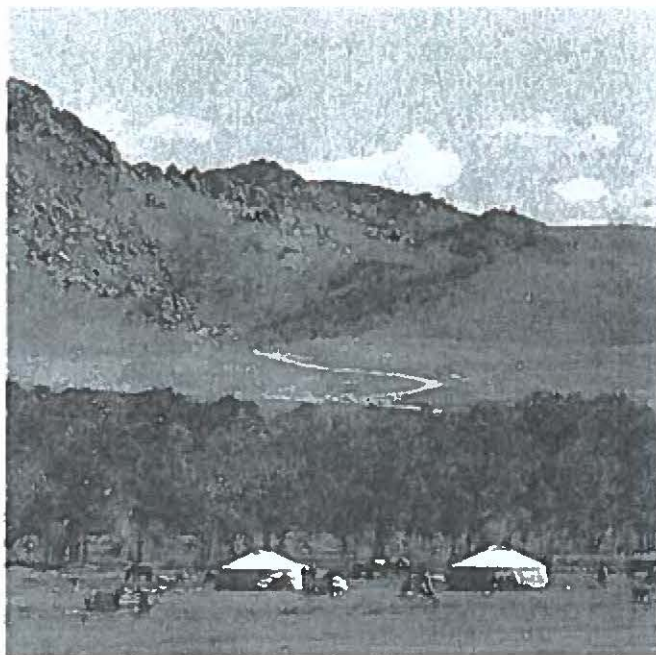
KORSTOGENE

Set fra *arabisk side* var korstogene led i en række angreb på det arabiske verdensrige og ikke i sig selv noget epokegørende. Disse angreb var begyndt allerede i 800- og 900-tallet, da europæerne gik til angreb på de arabiske områder i Syd-europa, især i Spanien. Det fortsatte i 1000-tallet, da spanierne 1085 erobrede Toledo, og normannerne efter 1050 fordrev araberne fra Syditalien og Sicilien. Samtidig pressede de tyrkiske seldsjukker nordfra og østfra. 1055 erobrede de Bagdad og derefter store dele af Syrien og Palæstina. Sydfra pressede berberiske nomadestammer på Ægypten og de arabiske områder i Spanien.

I den situation satte så korstogsangrebene ind, og skønt araberne nok kunne klare sig mod dem, måtte de give op over for tyrkerne, som fra 1150 indtog hele Syrien og Ægypten. Men endnu værre skulle det gå. Ca. 1200 havde mongolerne på Asiens stepper rejst sig. Som en græshoppesværm fór de nu ind på de islamiske områder. Store dele af Islams verden blev plyndret og ødelagt, og skønt mongolerne herefter trak sig tilbage, forblev den arabiske verden alvorligt svækket og kunne ikke stille noget op over for tyrkerne, som nu vendte tilbage. O. 1400 kom så det sidste nomade-overfald: Timur Lenks mongolske tatarer.

Af de fire stormagter i Middelhavsområdet: vesteuropæerne, byzantinerne, araberne og tyrkerne, var det de første og de sidste, som gik styrkede ud af højmiddelalderen. Og Vest-europa gik desuden, i modsætning til de andre, helt fri af mongolernes invasioner.

Den dag i dag bor de mongolske nomader i Centralasien i runde telte, kaldet jurter. Denne boligform er tilpasset nomadelivet. Jurterne er nemme at flytte og slå op. De består af en væg af et sammenfoldeligt træskelet, bundet sammen i en ring. Ovenpå dette lægges tagspær til et konisk tag. Det hele beklædes med skind og tæpper, med undtagelse af et hul øverst, hvor røgen kan slippe ud.

mand i Firenze omtaler i begyndelsen af 1300-tallet handelsruten fra Krim til Kina som helt sikker.

Det skyldtes ikke mindst det vejnet, som Djengis Khan og hans sønner havde anlagt. Vejene var beskyttet af militærposter, og undervejs var der anbragt forsyningsstationer og postforbindelser. I særdeleshed Djengis Khans sønnesøn Kublai Khan var interesseret i at fremme kulturkontakterne og de internationale forbindelser. Det nød især de udfarende italienske bystater godt af. Adskillige handelsdelegationer og gesandter rejste herfra til Kina, ligesom mongolske udsendinge besøgte Konstantinopel, Rom og Paris.

Den mest berømte af disse rejser er venezianeren Marco Polos. Allerede hans far og farbroder var nået frem til Kinas grænser. Ca. 1271 fulgte Marco Polo i deres fodspor og nåede efter tre og et halvt års rejse frem til Kublai Khans residens nord for Peking. Han opholdt sig i Kina indtil 1295, blev nær ven med khanen, fik en høj stilling som skriver og ambassadør og nød stor anseelse. Selv blev han dybt imponeret af den mongolske kultur, både materielt, organisationsmæssigt og handelsmæssigt, ligesom den mongolske tolerance i religiøs og racemæssig henseende gjorde et dybt indtryk på ham. Jødiske, kristne og muslimske missionærer havde lov til at virke frit, og 1307 blev der udnævnt en kristen ærkebiskop af Peking.

Kontakterne med Kina varede ved indtil 1368, hvor Kina

atter blev et lukket land. Men også efter dette levede forestil-
lingerne om Østens pragt og rigdomme videre i Europa og
befordrede drømmen om søvejen til Østen, uden om den is-
lamiske verden. Den blev dog først en realitet 1498, da por-
tugiseren Vasco da Gama rundede Kap det gode Håb på Afri-
kas sydspids og fortsatte til Indien. Denne begivenhed lå i
forlængelse af middelalderen og korstogene, men da den ind-
traf, var middelalderen forbi, og verdenshistorien gået ind i
en ny tidsalder.

Kættere, videnskabsmænd og borgere i opbrud

Det store kirkereformarbejde i slutningen af 1000-tallet havde
ryddet op i verdsliggørelsen af kirke og gejstlighed. Kirken
var blevet »renere» og mere ophøjet, men netop herved fjer-
nede den sig også fra folkemasserne. Der opstod på den måde
risiko for en spaltning mellem en *officiel dogmatisk religi-
on* og en *folkelig lægmandsreligiøsitet*. Det var en spaltning,
man allerede kunne konstatere, da korstogsbevægelsen starte-
de, nemlig i forskellen mellem det tarvelige folkekorstog og
det første »rigtige» ridderkorstog. Og mens korstogene rase-
de, fortsatte fattige pilgrimme med at besøge valfartssteder
som Santiago de Compostela i Nordvestspanien og Bari i
Syditalien.

Vigtigere end denne spaltning var den dybe modsigelse,
der prægede den katolske kirke. Mange stillede sig efterhån-
den skeptiske over for, at den kirke, der prædikede forsagelse
og afkald, ikke desto mindre stræbte efter verdensherredøm-
met. Til trods for at den prædikede afholdenhed fra mate-
rielle og sanselige glæder, ejede kirken betydelige rigdomme
og afholdt sig ikke fra at nyde det sanselige liv; der var utalli-
ge historier om fede og liderlige munke. Endelig adskilte pa-
vedømmets pragt sig meget fra den evangeliske fattigdom og
simpelhed, som Jesus havde prædiket. I løbet af 1200-tallet,
hvor pavens pragt og rigdom var i voldsom vækst, løb pave-
kirken ind i en troværdighedskrise på grund af dens dobbelt-
moral.

Ikke mindst i Sydfrankrig gærede uroen, blandt de såkaldte
katharer. Katharerne levede i Frankrigs sydvestlige hjørne, i
Albi-området med centrum omkring den store borgby Carcas-
sonne (jf. s. 106). De tilhørte den manikæiske kristendom,
som via Byzans og Bulgarien var nået til Europa fra Persien.
Den var baseret på et verdensbillede, som opererede med en
konflikt mellem to principper: ondt og godt, mørke og lys,
materie og ånd.

Katharerne fordømte kirken for dens materialisme. Kirken,
sagde de, er ikke en bygning, men bør være en sindstilstand

Toscana og tilhørte cluniacenserordenen. 1073 blev han under navnet Gregor 7. valgt til pave.

Udgangspunktet for Gregor 7. var, at åndelig magt og verdslig magt var usammenlignelige størrelser. Derfor kunne der ikke være tale om en arbejdsdeling eller et kompromis mellem dem. Åndelig magt stod over jordisk magt, fordi den kom fra Gud. Menneskeheden kunne kun frelses af en ren og ubesmittet kirke, dvs. en kirke helt fri for verdslig kontrol og indblanding. Paven kunne indsætte og afsætte konger og kejser, og kirken kunne lyse verdslige fyrster i *interdikt* og *band*, dvs. udelukke dem af kirken eller lukke alle kirker i deres land, så dåb, bryllup, ja selv begravelse ikke kunne ske.

Internt skulle kirken renses for *simoni*, dvs. at kirkelige embeder ikke skulle kunne købes eller sælges. Kirken havde eneret til *investitur*: kun gejstlige kunne indsætte gejstlige i embeder. For at gejstligheden kunne hellige sig sit kald måtte den desuden leve i *cølibat*.

I sidste instans drejede det sig om, hvilken magt der skulle have øverste myndighed i Europa og hermed, mente man, hele verden. Skulle der være tale om *åndelig universalmagt* eller *verdslig*? Gregor 7.s kamp for kirkens uafhængighed rettede sig nok mod hvert enkelt lands fyrste, men i praksis mod den største verdslige magt i Europa på dette tidspunkt, kejseren af Det Tysk-Romerske Rige. Hermed var banen kridtet op til det store slag mellem kejser og pave.

Nogen endelig afklaring af styrkeforholdet skete ikke. Efter

Investiturstidens to hovedfigurer var pave Gregor 7. og den tysk-romerske kejser Henrik 4.

Gregor 7.s kamp for kirkelig løsrivelse af de verdslige myndigheder og stærke stormandsslægters dominans var begyndt allerede, mens han var kardinal og endnu hed Hildebrand. Han tilhørte munkeordenen cluniacenserne. De adskilte sig fra de øvrige munkeordener ved for det første at høre direkte under paven og ikke den lokale lensherre, på hvis jord klostrene lå; for det andet ved at forfremme folk efter deres intellektuelle evner mere end den økonomiske og politiske position, de havde fået i arv fra en magtfuld slægt. Konsekvensen heraf var, at denne orden var befolket af en mængde lysende begavelser og »strugglere«. Hildebrand var en typisk repræsentant. Som pave Gregor 7. førte han løsrivelseskampen videre.

Hans modpart var den unge, ambitiøse og stejle Henrik 4. Han var kommet til magten allerede som 14-årig, men gjorde sig hurtigt til en stærk og magtfuld kejser, som herved pådrog sig mange af sine vasallers vrede. Det udnyttede den politisk snilde Gregor 7. og bandlyste 1076 kejseren, samtidig med at han løste kejserens vasaller fra deres troskabsed til kejseren. Henrik 4. måtte give op og søge forlig. Han rejste i januar 1077 til borgen Canossa i Midtitalien, hvor paven opholdt sig, og måtte stå barfodet uden for porten i tre dage i bidende kulde, inden han blev lukket ind. Pavens sejr var komplet. Henriks vasaller blev imidlertid nervøse ved deres lensherres nederlag og bakkede ham atter op.

Styrket heraf lod Henrik 4. sig